

Ευστράτιος Λαμπράκος – Παναγιώτης Μητρούλιας

**ΒΙΒΛΙΟΤΕΤΡΑΔΙΟ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Γ΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ**

Με ανθολόγηση κειμένων

ΝΕΑ ΕΚΔΟΣΗ

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου».

Εκδόσεις Πατάκη – Εκπαίδευση

Ευστράτιος Λαμπράκος – Παναγιώτης Μπτρούλιας, *Βιβλιοτετράδιο Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*

Γ' Γενικού Λυκείου (Με ανθολόγηση κειμένων) – Νέα Έκδοση

Υπεύθυνος έκδοσης: Βαγγέλης Μπακλαβάς

Διορθώσεις: Κώστας Σίμος

Σελιδοποίηση: Αλέξιος Μάστορης

Copyright © Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη), Ευστράτιος Λαμπράκος και Παναγιώτης Μπτρούλιας, Αθήνα, 2019

Ο παρών τόμος αποτελεί αναμορφωμένη και επαυξημένη έκδοση του ομώνυμου βιβλίου που κυκλοφόρησε από τις Εκδόσεις Πατάκη τον Ιούλιο του 2019 με ISBN 978-960-16-8339-3

Πρώτη έκδοση του παρόντος τόμου από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Ιούνιος 2020

Κ.Ε.Τ. Γ795 – Κ.Ε.Π. 390/20

ISBN 978-960-16-8649-3

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	8
ΜΕΡΟΣ Α΄: ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ	11
Ενότητα 1η: Η συνοπτική απόδοση της ιστορίας ενός διηγήματος ή ενός ποιητικού κειμένου (Από τη θεωρία στην πράξη)	13
Ενότητα 2η: Η κατανόηση του περιεχομένου των πεζών & των ποιητικών κειμένων (Από τη θεωρία στην πράξη)	29
ΜΕΡΟΣ Β΄: ΤΟ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ ΚΑΙ Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ	61
Ενότητα 1η: Οι βασικοί λογοτεχνικοί όροι & τα επίσημα/ θεσμικά κείμενα	63
Ενότητα 2η: Το ερμηνευτικό σχόλιο (μεθοδολογία & ενδεικτικές απαντήσεις – κείμενα με ερωτήσεις κατανόησης & ερμηνείας)	68
I. ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ	
Κώστας Ταχτσής, Τα ρέστα	68
Γιώργος Ιωάννου, Εφήβων και μη, Ο πόλεμος των κουμπιών	70
Σωτήρης Δημητρίου, Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου	73
Μ. Καραγάτσης, Ο κίτρινος φάκελλος	76
Ευγενία Φακίνου, Το έβδομο ρούχο	78
Γιώργος Χ. Θεοχάρης, Ελεγεία για τα κορίτσια των κομμωτηρίων	80
Νίκος Κάσδαγλης, Σοροκάδα	82
Αντώνης Σαμαράκης, Το ποτάμι	84
II. ΠΟΙΗΣΗ	
Μανόλης Αναγνωστάκης, Ποιήματα που μάς διάβασε ένα βράδυ ο λοχίας Otto V...	87
Κ.Π. Καβάφης, Μονοτονία	89
Τάσος Λειβαδίτης, Οκτώ άνθρωποι βαδίζουν πάνω στη Γη	91
Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου, Για ένα παιδί που κοιμάται	92
Τόλης Νικηφόρου, Ελλάδα 1979	94
Τζένη Μαστοράκη, Οι μεγάλοι	96
Μπέρτολτ Μπρεχτ, Ερωτήσεις ενός εργάτη που διαβάζει	97
Ενότητα 3η: Η αξιολόγηση του ερμηνευτικού σχολίου (δύο ενδεικτικά παραδείγματα μαθητικών απαντήσεων)	99
ΜΕΡΟΣ Γ΄: ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ	103
Θεματική ενότητα: Κοινωνικά στερεότυπα	
1. Θανάσης Βαλτινός, Φουραντάν	105
2. Κική Δημουλά, Σημείο Άναγνωρίσεως	110
3. Γκαζμέντ Καπλάνι, Ήρθες απρόσκλητος	114

Θεματική ενότητα: Μετανάστες

4. Θανάσης Βαλτινός, Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη..... 118
 5. Γκαζμέντ Καπλάνι, Δουλειά, δουλειά, δουλειά 122
 6. Αντώνης Σουρούνης, Ξενοφοβία..... 124

Θεματική ενότητα: Μικρασιατικά

7. Στρατής Δούκας, Ιστορία ενός αιχμαλώτου 128
 8. Γιώργος Σεφέρης, Μυθιστόρημα Δ΄ 135
 9. Ηλίας Βενέζης, Το Νούμερο 31328..... 140

Θεματική ενότητα: Ανθρωπιά & πόλεμος

10. Στρατής Μυριβήλης, Ζάβαλη μάικω 145
 11. Μανόλης Αναγνωστάκης, Ποιήματα που μᾶς διάβασε ἕνα βράδυ
 ὁ λοχίας Otto V..... 151
 12. Τάσος Λειβαδίτης, Μη σημαδέψεις την καρδιά μου 155

Θεματική ενότητα: Το αγωνιστικό φρόνημα

13. Μιχάλης Κατσαρός, Ὅταν..... 159
 14. Τάσος Λειβαδίτης, Αν θέλεις να λέγεσαι ἄνθρωπος 163
 15. Ευγενία Φακίνου, Ἐρως, Θέρος, Πόλεμος 165

Θεματική ενότητα: Ο ρόλος της ποίησης – Η ευθύνη του ποιητή

16. Νίκος Εγγονόπουλος, Ποίηση 1948..... 170
 17. Μίλτος Σαχτούρης, Τὰ δῶρα 174
 18. Τίτος Πατρίκιος, ΣΤΙΧΟΙ, 2 179

Θεματική ενότητα: Ἐρωτας-Αγάπη (Μοναξιά)

19. Διονύσιος Σολωμός, Ο Κρητικός..... 183
 20. Κική Δημουλά, Ο Πληθυντικός Αριθμός 187
 21. Μιχάλης Γκανάς, Προσωπικό 191

Θεματική ενότητα: Η φθορά του χρόνου

22. Κ.Π. Καβάφης, Μελαγχολία τοῦ Ἰάσωνος Κλεάνδρου ποιητοῦ
 ἐν Κομμαγνηῖ· 595 μ.Χ. 194
 23. Γιώργος Μαρκόπουλος, Οἱ παλιοί εαυτοί μου..... 198
 24. Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ, Ποιητικό Ὑστερόγραφο..... 202

Θεματική ενότητα: Η παλιά ζωή – Τα νέα ἦθη

25. Μένης Κουμανταρέας, Βιοτεχνία Γαλικών 206
 26. Γιώργος Ιωάννου, Στοῦ Κεμάλ τό σπίτι..... 212
 27. Σώτη Τριανταφύλλου, Αὔριο, μια ἄλλη χώρα 219

Θεματική ενότητα: Ο τόπος μας

28. Γιάννης Ρίτσος, Η Κυρά των Αμπελιών..... 223
 29. Γιώργος Σεφέρης, Μυθιστόρημα Ι΄ 228
 30. Οδυσσέας Ελύτης, [Στα χτήματα βαδίσαμε ὅλη μέρα...] 230

Θεματική ενότητα: Σχέση μάνας-παιδιού

31. Γεώργιος Βιζυηνός, Το αμάρτημα της μητρός μου 237
 32. Κώστας Ταχτσής, Τα ρέστα. 243
 33. Μιχάλης Γκανάς, [Εσύ δεν θα πεθάνεις...]. 248

Θεματική ενότητα: Η στάση του ανθρώπου απέναντι στις δυσκολίες της ζωής

34. Κώστας Καρυωτάκης, Ιδανικοί αυτόχειρες. 252
 35. Κ.Π. Καβάφης, Όσο μπορείς. 256

Θεματική ενότητα: Ταξιδιωτική λογοτεχνία

36. Νίκος Καζαντζάκης, Αναφορά στον Γκρέκο. 258
 37. Μιμίκια Κρανάκη, Σελίδες από την ξενιτιά. 264
 38. Νίκος Καββαδίας, Kuro Siwo. 270

Θεματική ενότητα: Θέατρο

39. Δημήτρης Ψαθάς, Ζητείται ψεύτης. 275
 40. Κώστας Μουρσελάς, Εκείνος και... Εκείνος. 279

ΜΕΡΟΣ Δ΄ : ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ. 283

Θεματική ενότητα: Ανθρώπινοι χαρακτήρες

1. Κ.Π. Καβάφης, Η συνοδεία του Διονύσου. 285
 2. Κ.Π. Καβάφης, Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης. 286
 3. Μένης Κουμανταρέας, Η φανέλα με το εννιά. 287
 4. Ανέστης Ευαγγέλου, Υπάρχουν άνθρωποι. 288
 5. Αργύρης Χιόνης, Ένας λύκος αισθηματίας. 289

Θεματική ενότητα: Ανθρώπινες σχέσεις/ Μοναξιά

1. Θεοκλής Κουγιάλης, Διακοπή. 290
 2. Τάσος Πορφύρης, Το μαχαίρι. 290
 3. Κώστας Μόντης, Νύχτες. 291
 4. Αργύρης Χιόνης, Χέρια. 292

Θεματική ενότητα: Οικογενειακές σχέσεις/ Οι σχέσεις δύο γενεών

1. Σπύρος Κιοσσές, Ο πατέρας του. 293
 2. Ευγενία Φακίνου, Η μεγάλη πράσινη. 293
 3. Κώστας Μόντης, Θέμα για διήγημα. 295
 4. Πρόδρομος Μάρκογλου, Επιστροφή. 296
 5. Γιάννης Βαρβέρης, Ο ενικός, χτυπήματα στην πλάτη. 296

Θεματική ενότητα: Το παιδί

1. Τόλης Νικηφόρου, Ένα παιδί. 298
 2. Λευτέρης Παπαδόπουλος, Κάποτε θα 'ρθουν. 299
 3. Μανόλης Αναγνωστάκης, Στο παιδί μου. 299

Θεματική ενότητα: Η γυναίκα

1. Νίκος Καζαντζάκης, Αναφορά στον Γκρέκο 300
2. Τόλης Νικηφόρου, Γυναίκα 301
3. Κική Δημουλά, Φωτογραφία 1948 302

Θεματική ενότητα: Ο Έρωτας

1. Κ.Π. Καβάφης, Ο Δεκέμβρης του 1903..... 304
2. Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ, Υπενθυμίσεις του έρωτα..... 304
3. Γιώργης Παυλόπουλος, Της γύφτισσας..... 305

Θεματική ενότητα: Το σπίτι

1. Τάσος Πορφύρης, Τα παλιά σπίτια στην επαρχία 306
2. Γιώργος Μαρκόπουλος, Ο πατέρας μου ήθελε να φτιάξει ένα σπίτι 306
3. Ανέστης Ευαγγέλου, Κάποτε πρέπει 307

Θεματική ενότητα: Η αντίθεση παλιού-νέου/ Η νοσταλγία του παλιού

1. Ντίνος Χριστιανόπουλος, Κατατρέχουν τη γραφικότητα 308
2. Αντώνης Σουρούνης, Το μονοπάτι στη θάλασσα..... 308
3. Μάνος Στεφανίδης, Η εξώπορτα..... 310

Θεματική ενότητα: Η παράδοση/ Η ταυτότητα του Έλληνα

1. Γιάννης Ρίτσος, Προοπτική..... 313
2. Κική Δημουλά, Βρετανικό μουσείο (Ελγίνου μάρμαρα) 313
3. Νίκος Καρύδης, Στοιχεία Ταυτότητας 315

Θεματική ενότητα: Ο Μύθος στη Λογοτεχνία

1. Νίκος Γκάτσος, Ο εφιάλτης της Περσεφόνης..... 316
2. Γιάννης Βαρβέρης, Μια φορά κι έναν κακό καιρό..... 316
3. Τσαρλς Σίμικ, Επικών διαστάσεων κούρασή μου..... 317

Θεματική ενότητα: Όψεις της σύγχρονης πραγματικότητας

1. Γιάννης Πατίλης, Όνειρο φαντάρου σε διαμέρισμα στα Πατήσια 319
2. Ντίνος Σιώτης, Τα πράγματα χειροτερεύουν 319
3. Νάσος Βαγενάς, Ευτυχία..... 320
4. Pink Floyd, Χρόνος 321

Θεματική ενότητα: Πρόσφυγες/ Ξενιτιά / Το ταξίδι της φυγής

1. Αντώνης Σαμαράκης, 1919 – 322
2. Τάσος Πορφύρης, Ξενιτιά 323
3. Νίκος Καββαδίας, Mal du depart 323

Θεματική ενότητα: Ποιήματα για την ποίηση/ ποιήματα ποιητικής

1. Γιάννης Ρίτσος, Ο ποιητής 325
2. Τίτος Πατρίκιος, Σε βρίσκει η ποίηση 325
3. Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου, «Η ποίηση δεν μας αλλάζει» 326

4. Τζένη Μαστοράκη, Η πόρτα	327
5. Μιχάλης Γκανάς, [Το ποίημα έρχεται από μακριά...]	327
Θεματική ενότητα: Οι στοχασμοί των ποιητών	
1. Κική Δημουλά, Σαν να διάλεξες	329
2. Οδυσσέας Ελύτης, Γυμνός, Ιούλιο μήνα	330
3. Φερνάντο Πεσσόα, Έχουμε όλοι δυο ζωές	330
ΜΕΡΟΣ Ε΄ : ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ	333
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	361

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είναι παιδιά πολλών ανθρώπων τα λόγια μας
Γ. Σεφέρης, *Τρία κρυφά ποιήματα, Επί σκηνής ΣΤ΄*

Το **Βιβλιοτετράδιο** της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας έχει την ακόλουθη δομή:

Μέρος Α΄: Πρώτη προσέγγιση του λογοτεχνικού κειμένου.

Προτείνει πώς μαθητές/τριες και εκπαιδευτικοί μπορούν να έχουν έναν πρώτο γόνιμο διάλογο με το κείμενο. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται σε **δύο (2) ενότητες** (συνολικά 8 πεζά & 7 ποιητικά κείμενα):

1. η συνοπτική απόδοση του κειμένου (πεζού ή ποιητικού)
2. η κατανόησή του μέσα από:
 - το ιστορικό, κοινωνικό & πολιτιστικό του πλαίσιο
 - τις προθέσεις του/ της λογοτέχνη
 - τον τίτλο ή κάποιο μέρος του κειμένου
 - τους κειμενικούς δείκτες (λεξιλόγιο, ρηματικά πρόσωπα, σίξη, εκφραστικά μέσα, τρόποι σύνταξης, τρόποι & τεχνικές αφήγησης, χαρακτήρες κ.ά.)

Μέρος Β΄: Το ερμηνευτικό σχόλιο (Θέμα Γ΄ – πανελλαδικές εξετάσεις). Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται σε **τρεις (3) ενότητες**:

1. οι βασικοί λογοτεχνικοί όροι, τα επίσημα θεσμικά κείμενα και οι οδηγίες του Ι.Ε.Π.
2. η μεθοδολογία παραγωγής του ερμηνευτικού σχολίου & ενδεικτικές απαντήσεις.
Το **Βιβλιοτετράδιο** σε αυτό το Μέρος πραγματεύεται 8 πεζά & 7 ποιητικά κείμενα.
3. η αξιολόγηση του ερμηνευτικού σχολίου μέσα από δύο (2) ενδεικτικά παραδείγματα ολοκληρωμένων μαθητικών απαντήσεων

Μέρος Γ΄: Περιλαμβάνει 40 επιλεγμένα λογοτεχνικά κείμενα που προσεγγίζουν 14 διαφορετικές θεματικές ενότητες. Τα κείμενα (πεζά & ποιητικά) ανήκουν σε δημιουργούς εντός και εκτός του «λογοτεχνικού κανόνα». Η παρουσίαση γίνεται ως εξής:

- Εισαγωγικό σημείωμα για τον/ τη λογοτέχνη και το έργο
- Κείμενο (πεζό ή ποιητικό)
- Ερωτήσεις κατανόησης & ερμηνείας με βάση τον αναμορφωμένο τρόπο αξιολόγησης (ενδεικτικές απαντήσεις στο Ένθετο)
- Ερμηνευτικό σχόλιο (ενδεικτικές απαντήσεις στο Ένθετο)

- Υποστηρικτικό υλικό για τον/ την κάθε λογοτέχνη (εργοβιογραφικά στοιχεία, χαρακτηριστικά της γραφής του/ της, κριτικές για το έργο του/ της, επιλογή βιβλιογραφίας)

Μέρος Δ΄: Παρουσιάζει **Θεματικά Δίκτυα** ποιητικών κυρίως αλλά και πεζών κειμένων. Τα **50 κείμενα** διακρίνονται σε **14 θεματικές ενότητες** και ακολουθούν τη λογική του «Φάκελου Υλικού – Δίκτυα Κειμένων» (νέο σχολικό βιβλίο). Σε κάθε μία από τις 14 επιμέρους θεματικές ενότητες δίνονται **3 έως 5 κείμενα** με ένα **μικρό εισαγωγικό σχόλιο** που πυροδοτεί ή και κατευθύνει ακόμη τον ερμηνευτικό διάλογο στην τάξη. Η επιλογή των κειμένων έγινε με κριτήριο την εκπαιδευτική πράξη και κυρίως την ανάγκη να αποκτήσουν οι μαθητές/τριες επαφή με τον σύγχρονο λογοτεχνικό λόγο.

Μέρος Ε΄: Περιλαμβάνει το **γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων**. Δίνονται συνοπτικά, έγκυρα και με αλφαβητική σειρά οι σημαντικότεροι λογοτεχνικοί όροι. Σκοπός του Μέρους Ε΄ είναι να υπηρετήσει τις βασικές ανάγκες του μαθήματος, όπως ορίζει το νέο Πρόγραμμα Σπουδών.

Στο **Παράρτημα** παρατίθεται **πίνακας** που περιέχει με αλφαβητική σειρά τα ονόματα όλων των λογοτεχνών του παρόντος βιβλίου, τον τίτλο και το θέμα του έργου/ των έργων τους. Έτσι, ο/ η εκπαιδευτικός και ο μαθητής/ η μαθήτρια εντοπίζουν εύκολα μέσα στο **Βιβλιοτετράδιο** τον/ τη λογοτέχνη και το έργο που τους ενδιαφέρει.

Κλείνοντας θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους όσοι βοήθησαν να βελτιώσουμε τη δουλειά μας· τους **μαθητές** και τις **μαθήτριάς μας**, γιατί ανατροφοδοτούσαν διαρκώς το έργο μας· τους/ τις **συναδέλφους μας εκπαιδευτικούς** για τον γόνιμο διάλογο και τις ουσιώδεις προτάσεις τους. Ελπίζουμε τα **συνολικά 120 λογοτεχνικά κείμενα**, που αντιστοιχούν σε περισσότερο από **70 φωνές πεζογράφων και ποιητών**, να φανούν χρήσιμα στην τάξη (σχολική και φροντιστηριακή) και να βοηθήσουν το έργο εκπαιδευτικών και μαθητών/ τριών.

Οι συγγραφείς

Ο **Στράτος Λαμπράκος** γεννήθηκε στο Αίγιο το 1973. Σπούδασε Ιστορία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης. Είναι φιλόλογος και μέλος του επιστημονικού περιοδικού *Νέα Παιδεία* στο οποίο δημοσιεύει σχόλια και άρθρα. Έχει εργαστεί από το 1999 στην ιδιωτική εκπαίδευση, ενώ από το 2003 μέχρι και σήμερα εργάζεται ως καθηγητής Λυκείου σε ιδιωτικό σχολείο.

Ο **Παναγιώτης Μπτρούλιας** γεννήθηκε στην Πάτρα το 1969. Σπούδασε Ιστορία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι φιλόλογος με μεταπτυχιακές σπουδές στις Επιστήμες της Αγωγής και μέλος του επιστημονικού περιοδικού *Νέα Παιδεία*, στο οποίο δημοσιεύει σχόλια και άρθρα. Από το 1994 εργάζεται ως καθηγητής Λυκείου στην ιδιωτική εκπαίδευση και από το 2000 σε ιδιωτικό σχολείο.

Έχει τιμηθεί με εύφημο μνεία από τη Βουλή των Ελλήνων για την ιστορική μελέτη *Το νομοθετικό έργο του Ελευθερίου Βενιζέλου κατά την περίοδο 1911-1920*.

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

- Στράτος Λαμπράκος, Παναγιώτης Μπτρούλιας, *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας για τη Θεωρητική Κατεύθυνση της Γ΄ Λυκείου*, Κέδρος, 2007
- Στράτος Λαμπράκος, Παναγιώτης Μπτρούλιας, Κώστας Ζακυνθινός, *Έκφραση-Έκθεση, 24 Θεματικοί Κύκλοι*, για όλες τις τάξεις του Λυκείου, Κέδρος, 2007
- Στράτος Λαμπράκος, Παναγιώτης Μπτρούλιας, Κώστας Ζακυνθινός, *Έκφραση-Έκθεση, Τετράδιο Δημιουργικής Γραφής* για όλες τις τάξεις του Λυκείου, Κέδρος, 2008
- Στράτος Λαμπράκος, Παναγιώτης Μπτρούλιας, *Βιβλιοτετράδιο Νεοελληνικής Γλώσσας Γ΄ Γενικού Λυκείου (Με ανθολόγηση κειμένων)*, εκδ. Πατάκη, 2019
- Στράτος Λαμπράκος, Παναγιώτης Μπτρούλιας, *Βιβλιοτετράδιο Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ΄ Γενικού Λυκείου (Με ανθολόγηση κειμένων)*, εκδ. Πατάκη, 2019

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

pmitroulias@yahoo.gr

elabrakos@gmail.com

ΜΕΡΟΣ Α΄

**ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ
ΚΕΙΜΕΝΟΥ**

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ & ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΕΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΥΝΕΞΕΤΑΣΗΣ
ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Η συνοπτική απόδοση της ιστορίας ενός διηγήματος ή ενός ποιητικού κειμένου (Από τη θεωρία στην πράξη)

ΕΝΟΤΗΤΑ

1η

Το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας εκκινεί από την επιλογή του κειμένου. Για αυτό είναι ανάγκη το αρχικό λογοτεχνικό κείμενο (ποίημα ή πεζό) που θα επιλέξουμε να ανταποκρίνεται στην προσληπτική ικανότητα των μαθητών και των μαθητριών και να πραγματεύεται –κατά το δυνατόν– θέματα που αφορούν τη νεολαία.

Η συνοπτική απόδοση της ιστορίας (= του μύθου) ενός διηγήματος ή ενός αποσπάσματος λογοτεχνικού κειμένου **εντάσσεται στις ερωτήσεις κατανόησης** και είναι πράξη, στην αποσαφήνιση της οποίας αποσκοπούν τα προτεινόμενα βήματα-στάδια που ακολουθούν. Η συνοπτική απόδοση του λογοτεχνικού κειμένου είναι ένα πρώτο μετακείμενο που συντάσσει ο μαθητής/ η μαθήτρια και με το οποίο καλείται να γράψει τα σημαντικότερα στοιχεία της ιστορίας (= του μύθου) που διάβασε.

A. Για ένα **διήγημα** η ερώτηση θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής:

Διαβάστε το παρακάτω διήγημα και αποδώστε με δικά σας λόγια σε 140-150 λέξεις¹ την ιστορία που αφηγείται.

Στάδιο 1ο: Πρώτη προσεκτική ανάγνωση όλου του κειμένου και πρωτοβάθμια κατανόσή του

Δημοσθένης Βουτυράς
Πόσο ήθελα²...

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο **Δημοσθένης Βουτυράς** γεννήθηκε το 1872 στην Κωνσταντινούπολη και αργότερα εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στον Πειραιά. Είναι ένας από τους πολυγραφότερους Έλληνες πεζογράφους. Το έργο του χαρακτηρίζει η λεπτομερειακή παρατηρητικότητα και η απεριόριστη και πλούσια φαντασία. Το συγκεκριμένο διήγημα «Πόσο ήθελα...» ανήκει στη συλλογή *Είκοσι διηγήματα* (1924).

1. Ο αριθμός των λέξεων είναι ανάλογος με την έκταση του κειμένου. Σε ένα πιο μικρό απόσπασμα, (για παράδειγμα μία περίπου σελίδα) η συνοπτική απόδοση μπορεί να περιορίζεται σε 60-80 λέξεις.

2. Διατηρήθηκε η ορθογραφία της έκδοσης.

Τον θυμάμαι ακόμα καλά πώς ήταν. Ντυμένος με ωραία ρούχα, βελουδένια, τις περισσότερες φορές, κοντά πανταλόνια με μαύρες ψηλές κάλτσες, και με σάκκα, που κανένα άλλο παιδί δεν είχε στο σχολείο. Α τη ζήλευα! Αλλά περισσότερο από αυτή, ζήλευα τα μολύβια του. Είχ' ένα σωρό χρωματιστά, και τα κοίταζα λαίμαργα. Το πράσινο προπάντων. Πόσο μ' άρεσε το πράσινο μολύβι!

Και καθόταν ο Περικλάκης, έτσι λεγόταν αυτό το παιδί, σ' ένα σπίτι ψηλό, ψηλό, που το δικό μας μπροστά του ήτανε σα βαρκάκι μπρος σε θωρακωτό.

Τον έβλεπα να βγαίνει στο μπαλκόνι και να κοιτάζει από ψηλά, τα παιδιά που παίζανε κάτω, στο δρόμο. Κάποτε κατέβαινε κι αυτός, ξέφευγε, κ' έπαιζε με τα παιδιά, τα φτωχόπαιδα. Τι θέλει να παίζει με τα παλιόπαιδα, εγώ σκεπτόμουνα, ενώ κάθεται σε τέτοιο σπίτι! Εγώ επιθυμούσα νάμουν εκεί ψηλά κι ας έλειπαν τα παιχνίδια με τα παλιόπαιδα, που τις περισσότερες φορές, τελειώνανε το παιχνίδι μ' ένα δυνατό ξύλο.

Αχ, πώς ήθελα νάμουν κ' εγώ κει ψηλά στο μπαλκόνι και να κοιτάζω κάτω τον κόσμο, που περνούσε. Μα ποτέ, ποτέ δε θα κατέβαινα κάτω! Και τι να κάνω κάτω;

Είχε μια σκάλα μαρμαρένια κ' ένα χαλί επάνω βυσινί στρωμένο! Αχ, τι ωραία ήταν η σκάλα! Μα μέσα πώς θάταν; Παράδεισος!

Κι αυτό κατέβαινε κάτω για να παίξει με τα βρωμόπαιδα, να του χτυπούν τις πλάτες και ν' ακούει ένα σωρό παλιόλογα. Μα πώς, τι πάθαινε και ζητούσε αυτό;

Απ' το σχολείο ερχόταν πολλές φορές, και τον έπαιρνε μια υπηρέτρια με κόκκινα μάγουλα, αυτή που έβγαινε και τον μάζευε απ' το δρόμο, όταν έπαιζε με τα παλιόπαιδα. Πώς τον αγαπούσαν! Και όταν πήγαινε κοντά της όλο ηπιδούσε κ' έκανε τον κουτσό. Αυτό τόκανα κ' εγώ μόνος, έπειτα, γιατί τόκανε εκείνος. Κανείς όμως δε μούλεγε: — Έλα, έλα, μην πέσεις! πρόσεχε!

Και όταν μια μέρα έπεσε, η υπηρέτρια έτρεξε και τον τίναξε προσεχτικά, ρωτώντας μη χτύπησε. Μαζί τρέξαν και δυο συμμαθητές του και κάτι διαβάτες.

Κ' εγώ είχα πέσει το πρωί, αλλά κανείς δεν έτρεξε να με βοηθήσει να σηκωθώ. Σπκώθηκα μόνος μου, και τότε είδα πως γελούσαν, είχανε ξεκαρδιστεί στα γέλια οι διαβάτες και οι συμμαθητές μου.

Το σπίτι το ψηλό και τα καλά τα ρούχα φταίγανε!

Πόσο ήθελα νάμουν εγώ στη θέση του, πόσο!

Είχε μια όμορφη μάνα! ντυμένη ωραία, δεν έμοιαζε με τη δική μου. Πόσο ήθελα νάμουν παιδί της, πόσο!

Οι μάνες των άλλων παιδιών έβγαιναν κάποτε, αδύνατες, ξεμαλλιάρες, με μπράτσα γυμνά, άσχημες σα στρίγγλες και φωνάζανε τα παιδιά τους με φωνή όχι ανθρώπινη αλλά σαν κάποιου ζώου:

— Βρε, μωρέ, συ!

Αυτή, η μπτέρα του, ποτέ δεν έβγαινε να φωνάξει. Έβγαινε μόνο στο μπαλκόνι και μόλις έβλεπε το παιδί της κάτω να παίζει με τα ξυπόλπα παιδιά, που μέσα ήμουν κ' εγώ, όχι όμως ξυπόλυτος, το φώναζε με μια γλυκιά φωνή:

— Περικλή!...

Ύστερα έμπαινε, μέσα, και σε λίγο φαινόταν η δούλα με τα κόκκινα μάγουλα και την άσπρη ποδιά, να βγαίνει στο δρόμο και να τον παίρνει.

Πώς ήθελα νάμουν παιδί της νάστελνε έτσι την υπερέτρια να μ' έπαιρνε επάνω, να με μάλωνε, και να μ' έδερνε ακόμα!

✱

Ένα απόγευμα πολεμώντας να διαβάσω κοντά στο παράθυρο, έμαθα ένα τρομερό μυστικό. Τόπε η σπιτονοικοκυρά μας στη μάνα μου, και δε θα της πήγε στο νου ότι εγώ πρόσεχα, είχα κάνει τ' αυτιά μου να, για ν' ακούσω.

Η μάνα μου είχε ζητήσει πλύστρα, και η κυρά του σπιτιού τής σύστησε μια συγγενή της, που καθόταν πίσω κει, σ' ένα στενό δρόμο, βρώμικο, μέσα σε μια μάντρα. Και της μήνυσε η μάνα μου και ήρθε. Την είδα κ' εγώ. Ήτανε μια γυναίκα ξερή σαν τσίρος, ψηλή, και με μια φωνή τόσο βραχνή, που δύσκολα ξεχώριζε τι έλεγε.

Φορτώθηκε το μπόγο τα ρούχα κ' έφυγε.

Η κυρά του σπιτιού, μόλις έφυγε η πλύστρα, είπε στη μάνα μου το τρομερό μυστικό. Έτσι τόπα εγώ με το νου μου.

Το παιδί του πλούσιου σπιτιού, ο Περικλής, δεν ήταν παιδί της οικογένειας, η κυρία Μερτίκα δεν έκανε παιδιά, ήταν αυτής εκεί της πλύστρας της αδύνατης, της ξεραμένης!... Είχε αυτή πολλά παιδιά, ένα σωρό, και τόχε δώσει στη Μερτίκα από πολύ μικρό, μωρό σχεδόν. Κ' έτσι αυτό δεν ήξερε τη μάνα του.

Τι ήθελε να το μάθω, ποιος Σατανάς τόκανε;

Και ήτανε μέρες εξετάσεων.

Την άλλη μέρα δέκα παιδιά το ξέρανε στο σχολείο, τη δεύτερη όλη η τάξη, και την τρίτη όλο το σχολείο. Αλλά δεν έφτανε αυτό, τόπα ένα απόγευμα, καθώς φεύγαμε απ' το σχολείο, και στον ίδιο.

Θύμωσε στην αρχή, αλλ' έπειτα κάθισε ταραγμένος, και τ' άκουσε καλά.

Κάναμε εξετάσεις. Εγώ προβιβάστηκα με κόπους και βάσανα. Και μετά λίγες μέρες φύγαμε για την πατρίδα, για να περάσουμε το καλοκαίρι.

✱

Όταν πλησίαζε ο Σεπτέμβριος ήρθαμε και αλλάξαμε σπίτι. Πήγαμε σ' ένα πολύ μακρινό απ' τη γειτονιά αυτή, αλλ' ωραιότερο. Αναγκάστηκα όμως ν' αλλάξω και σχολείο. Πήγα σ' ένα κοντινό. Κ' έτσι έχασα τους παλαιούς μου φίλους και δεν ήξερα τι έκανε ο Περικλής, η ωραία μάνα του, η δούλα...

Μια μέρα, μια εορτή, γύριζα απ' την παλιά γειτονιά μου κοντά, όταν ξαφνικά, ακούω να με φωνάζουνε. Στρέφομαι και βλέπω ένα παιδί με φτωχικά ρούχα, μα πολύ φτωχικά, μακριά πανταλόνια, ξεσκούφωτο, να στέκεται κρατώντας ένα τσουβάλι, πούχε ακουμπήσει κάτω.

Νόμισα πως θάταν κάποιος από τους πολύ φτωχούς φίλους μου της γειτονιάς, και

τον πλοσίασα. Αλλ' άμα έφτασε κοντά μου, έμεινα, μαρμαρώθηκα. Το παιδί με τα φτωχικά ρούχα και το τσουβάλι ήταν ο Περικλής!

— Πήγα στη μάνα μου πάλι, μου είπε, την αληθινή! Έφυγα απ' εκεί!

Και κάτι άλλο ακόμα είπε και σκώνοντας το τσουβάλι, που δεν ήταν και πολύ γεμάτο, τóριξε στους ώμους του, όπως έριχνε άλλοτε την ωραία πέτσινη σάκκα του, και απομακρύνθηκε, μπήκε μέσ' στο στενό βρώμικο δρόμο, που θα τον έφερνε στη μάνα του.

Έκανα καιρό να τον δω. Ύστερα, χρόνια, κάποτε, αργά και πού, τον έβλεπα έτσι κουρελή, να γυρίζει στην αγορά. Μετά τον έχασα.

✱

Τώρα, μεγάλος πια, τον βλέπω συχνά. Κ' είναι αμαξάς, άντρας κι αυτός, και χαιρετιόμαστε. Με χαιρετά μ' ένα χαμόγελο πάντοτε, που μου φαίνεται λυπημένο.

Μια, δυο φορές, στην αρχή που τον είδα και μιλήσαμε, αν και ήθελα να μάθω πώς έφυγε τότε, απ' το πλούσιο σπίτι, τι συνέβηκε, ετρόμαξα μη μου αναφέρει τίποτα, μην το φέρει στη μέση.

Κι αυτός δε μου ανέφερε τίποτα, τίποτα, σα να τόχε λησμονήσει. Αλλ' όμως εγώ, πάντοτε, όταν τον βλέπω και όταν τον σκέπτομαι, αισθάνομαι κάτι να μ' ενοχλεί, κάτι να μου λέει, πως του είχα κάνει κακό μεγάλο. Αλλ' αυτός τι να λέει άραγε;...

Δημοσθένης Βουτυράς, *Είκοσι διηγήματα* (1924).

Στάδιο 2ο: Επισήμανση των βασικών σημείων του κειμένου – Εντοπισμός του ουσιώδους με βάση τα παρακάτω δομικά στοιχεία της ιστορίας-μύθου

Δομικά στοιχεία της ιστορίας/ του μύθου ενός λογοτεχνικού κειμένου

- **Πλαίσιο:** τόπος, χρόνος, πρωταγωνιστές
- **Θέμα:** το ζήτημα πάνω στο οποίο βασίζεται η υπόθεση του έργου
- **Πλοκή:** ο τρόπος με τον οποίο ο δημιουργός του λογοτεχνικού κειμένου οργανώνει και παρουσιάζει το αφηγηματικό του υλικό και προωθεί την εξέλιξη του μύθου
- **Λύση:** το τελικό στάδιο της ιστορίας

Στο διήγημα του Δ. Βουτυρά «Πόσο ήθελα...»:

- **Πλαίσιο**
 - **τόπος:** μια φτωχική γειτονιά
 - **χρόνος:** παρελθόν (μνήμη), παρόν
 - **πρωταγωνιστές:** 1. ο Περικλής ο οποίος προέρχεται από πλούσια οικογένεια, μένει σε ένα όμορφο σπίτι με όλες τις ανέσεις και έχει μία καλοντυμένη όμορφη μαμά
 - 2. ο φτωχός αφηγητής
 - 3. τα υπόλοιπα φτωχά παιδιά.
- **Θέμα:** Οι δύο κόσμοι (πλούτος – φτώχεια) και πώς αυτοί αποτυπώνονται στη συνείδηση του αφηγητή-παιδιού (Ο τίτλος *Πόσο ήθελα...* την αποδίδει υπαινικτικά.)

- **Πλοκή:** Ο αφηγητής μαθαίνει τυχαία ένα μυστικό για τη ζωή του κεντρικού ήρωα το οποίο αποκαλύπτει, με αποτέλεσμα η ζωή του τελευταίου να αλλάξει.
- **Λύση:** Ο αφηγητής, ενήλικας πλέον, νιώθει τύψεις για την αποκάλυψη του μυστικού και αγνοεί τις βαθύτερες σκέψεις του κεντρικού ήρωα.

Στάδιο 3ο: Αξιοποίηση-σύνθεση των σημαντικών δομικών σημείων (πλαίσιο, θέμα, πλοκή, λύση)

Η τελική μορφή της συνοπτικής απόδοσης της ιστορίας (= του μύθου)

Η ιστορία διαδραματίζεται σε μια φτωχική γειτονιά. Ο ήρωάς μας, ο Περικλής, σε αντίθεση με τον αφηγητή και τα υπόλοιπα παιδιά, προέρχεται από πλούσια οικογένεια, μένει σε ένα όμορφο σπίτι με όλες τις ανέσεις και έχει μία καλοντυμένη όμορφη μαμά. Ο αφηγητής, όντας παιδί, ζηλεύει την τύχη του Περικλή και δηλώνει ότι θα ήθελε να είναι στη θέση του. Όμως, μια μέρα έμαθε τυχαία ότι ο Περικλής δεν ήταν πραγματικός γιος της πλούσιας οικογένειας, αλλά γιος μιας φτωχής γυναίκας. Το συναίσθημα της παιδικής ζήλιας τον οδηγεί να αποκαλύψει σε όλους τους συμμαθητές το «μεγάλο μυστικό». Μετά από καιρό, ο αφηγητής, επιστρέφοντας στην παλιά γειτονιά του από την οποία είχε μετακομίσει, συναντά τον Περικλή με φτωχικά ρούχα. Από τον ίδιο μαθαίνει πως επέλεξε να επιστρέψει στη φυσική του μητέρα. Το διήγημα ολοκληρώνεται με τον αφηγητή, ενήλικα πλέον, να νιώθει τύψεις για την αποκάλυψη του μυστικού και να αγνοεί τις βαθύτερες σκέψεις του κεντρικού ήρωα.

Ασκήσεις εμπέδωσης

Ερώτηση: Διαβάστε το παρακάτω διήγημα και αποδώστε με δικά σας λόγια σε 150 περίπου λέξεις την ιστορία που αφηγείται.

Αξιοποίηση-σύνθεση των σημαντικών δομικών σημείων – Η τελική μορφή της συνοπτικής απόδοσης της ιστορίας (= του μύθου) σε 150 λέξεις

B. Για ένα ποίημα (απόσπασμα ή ολοκληρωμένο) η ερώτηση θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής:

Το ποιητικό υποκείμενο αφηγείται μία προσωπική ιστορία, καταγράφει ένα προσωπικό βίωμα. Να το αποδώσετε με δικά σας λόγια σε μία (1) παράγραφο 70-80 λέξεων.

Στάδιο 1ο: Πρώτη προσεκτική ανάγνωση του ποιήματος και πρωτοβάθμια κατανόησή του

Γιάννης Ρίτσος
Σονάτα του σεληνόφωτος
(απόσπασμα)

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο *Γιάννης Ρίτσος* με τη *Σονάτα του σεληνόφωτος* (1956) σημαδεύει το ξεκίνημα μιας νέας γραφής για την ποίησή του. Η *Σονάτα* είναι ένας σκηνικός μονόλογος, μια εκ βαθέων εξομολόγηση, μια παρατεταμένη ικεσία για ζωή κι ελπίδα, μέσα από ροή παραστάσεων και συμβόλων.

(Ανοιξιάτικο βράδυ. Μεγάλο δωμάτιο παλιού σπιτιού. Μια ηλικιωμένη γυναίκα, ντυμένη στα μαύρα, μιλάει σ' έναν νέο. Δεν έχουν ανάψει φως. Απ' τα δύο παράθυρα μπαίνει ένα αμείλικτο φεγγαρόφωτο. Ξέχασα να πω ότι η Γυναίκα με τα Μαύρα έχει εκδώσει δύο-τρεις ενδιαφέρουσες ποιητικές συλλογές θρησκευτικής πνοής. Λοιπόν, η Γυναίκα με τα Μαύρα μιλάει στον Νέο):

[...]

Άφησέ με να 'ρθω μαζί σου.

Το ξέρω πως ο καθένας μοναχός πορεύεται στον έρωτα,
μοναχός στη δόξα και στο θάνατο.

35 Το ξέρω. Το δοκίμασα. Δεν ωφελεί.

Άφησέ με να 'ρθω μαζί σου.

Τούτο το σπίτι στοίχειωσε, με διώχνει -
θέλω να πω έχει παλιώσει πολύ, τα καρφιά ξεκολλάνε,
τα κάδρα ρίχνονται σα να βουτάνε στο κενό,

40 οι σουβάδες πέφτουν αθόρυβα

όπως πέφτει το καπέλο του πεθαμένου απ' την κρεμάστρα
στο σκοτεινό διάδρομο

όπως πέφτει το μάλλινο τριμμένο γάντι της σιωπής

απ' τα γόνατά της

ή όπως πέφτει μια λουρίδα φεγγάρι στην παλιά, ξεκοιλιασμένη
πολυθρόνα.

Κάποτε υπήρξε νέα κι αυτή, — όχι η φωτογραφία που κοιτάς
με τόσο δυσπιστία —

45 λέω για την πολυθρόνα, πολύ αναπαυτική, μπορούσες ώρες ολόκληρες
να κάθεται

και με κλεισμένα μάτια να ονειρεύεσαι ό,τι τύχει...

(Το δωμάτιο σκοτεινιάζει. Φαίνεται πως κάποιο σύννεφο θα έκρυψε το φεγγάρι. [...]) Ο νέος θα κατφορίζει τώρα μ' ένα ειρωνικό κι ίσως συμπονετικό χαμόγελο στα καλογραμμένα χείλη του και μ' ένα συναίσθημα απελευθέρωσης. [...] Σε λίγο ο Νέος θα σωπάσει, θα σοβαρευτεί και θα πει: «Η παρακμή μιας εποχής». [...])

Γιάννης Ρίτσος, *Ποιήματα*, τόμ. 6: Τέταρτη Διάσταση (1956-1972), Κέδρος, 1977.

Στάδιο 2ο: Επισήμανση των βασικών σημείων του ποιήματος – Εντοπισμός του ουσιώδους με βάση τα παρακάτω δομικά στοιχεία

Δομικά στοιχεία

- **Πλαίσιο:** τόπος, χρόνος, πρωταγωνιστές
- **Θέμα:** το ζήτημα πάνω στο οποίο βασίζεται η υπόθεση του ποιητικού αποσπάσματος
- **Πλοκή:** ο τρόπος με τον οποίο ο δημιουργός του ποιητικού κειμένου οργανώνει και παρουσιάζει το υλικό του και προωθεί την εξέλιξη του μύθου
- **Λύση:** το τελικό στάδιο της ιστορίας

Στο απόσπασμα της *Σονάτας του σεληνόφωτος*:

- **Πλαίσιο**
 - **τόπος:** Μεγάλο δωμάτιο παλιού σπιτιού από τα παράθυρα του οποίου μπαίνει ένα «αμείλικτο» φεγγαρόφωτο.
 - **χρόνος:** Ανοιξιάτικο βράδυ.
 - **πρωταγωνιστές:** 1. Μία ηλικιωμένη Γυναίκα ντυμένη στα μαύρα (= το ποιητικό υποκείμενο) 2. Ο Νέος ως αποδέκτης του μονολόγου της Γυναίκας.
- **Θέμα του αποσπάσματος:** Η μοναξιά του ποιητικού υποκειμένου και η φθορά του χρόνου.
- **Πλοκή:** Ο μονόλογος – η εκ βαθέων εξομολόγηση της Γυναίκας με τα μαύρα στον Νέο.
- **Λύση:** Η μάταιη εξομολόγηση της Γυναίκας που διαφαίνεται μέσα από την αντίδραση του Νέου.

Στάδιο 3ο: Αξιοποίηση-σύνθεση των σημαντικών δομικών σημείων

Η τελική μορφή της συνοπτικής απόδοσης της ιστορίας του ποιητικού αποσπάσματος

Η ιστορία που αφηγείται το ποιητικό υποκείμενο διαδραματίζεται ένα ανοιξιάτικο βράδυ σε ένα λουσμένο από το φως του φεγγαριού δωμάτιο παλιού σπιτιού. Μία ηλικιωμένη Γυναίκα ντυμένη στα μαύρα εξομολογείται σε έναν Νέο τη συναισθηματική της κατάσταση. Στον απολογισμό της ζωής της που επιχειρεί αναφέρεται στο σκληρό βίωμα της μοναξιάς. Εστιάζοντας στη συνέχεια στα φθαρμένα αντικείμενα του σπιτιού της, υποδηλώνει την επώδυνη φθορά του χρόνου. Όμως η ειρωνική αντίδραση του νέου αποδεικνύει ότι η εξομολόγησή της ήταν τελικά μάταιη.

Ασκήσεις εμπέδωσης

Ερώτηση: Αξιοποιώντας τον τίτλο του παρακάτω ποιήματος του Κ.Π. Καβάφη να αποδώσετε με δικά σας λόγια την ιστορία που αφηγείται σε μία (1) παράγραφο 60-70 λέξεων.

ΜΕΡΟΣ Β΄

**ΤΟ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ
ΚΑΙ Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ
(ΘΕΜΑ Γ΄ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ)**

ΚΕΙΜΕΝΑ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ & ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Οι βασικοί λογοτεχνικοί όροι & τα επίσημα/ θεσμικά κείμενα

ΕΝΟΤΗΤΑ

1η

Σύμφωνα με την υπουργική απόφαση (Β΄ 2881, 2-8-2019) & το ΦΕΚ 12-8-2019, αρ. φύλλου 3164 & ΦΕΚ 3-12-2019, αρ. φύλλου 4441 για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας Γ΄ Λυκείου στις πανελλαδικές εξετάσεις ορίζεται ότι: «Το τρίτο θέμα σχετίζεται με το λογοτεχνικό κείμενο και αφορά στην παραγωγή ερμηνευτικού σχολίου, με το οποίο επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες αφενός να αναπτύσσουν κρίσιμα θέματα/ ερωτήματα που πραγματεύεται το λογοτεχνικό κείμενο, αξιολοιώντας συνδυαστικά κειμενικούς δείκτες ή και στοιχεία συγκεκριμένου, αφετέρου να τοποθετούνται/ ανταποκρίνονται στα θέματα/ ερωτήματα αυτά, τεκμηριώνοντας τις προσωπικές τους θέσεις. Η προβλεπόμενη έκταση της απάντησης μπορεί να κυμαίνεται από 100 έως 200 λέξεις. Το τρίτο θέμα βαθμολογείται με 15 μονάδες».

Πριν προχωρήσουμε στη μεθοδολογία απάντησης του συγκεκριμένου θέματος, χρήσιμο είναι να αποσαφηνίσουμε τους παρακάτω λογοτεχνικούς όρους που σχετίζονται με το υπό εξέταση θέμα:

Ερμηνευτικό σχόλιο: Είναι ένα γραπτό σχόλιο, περιορισμένης έκτασης, που περιλαμβάνει την ανάπτυξη αφενός του βασικού, για τους/ τις μαθητές/τριες, ερωτήματος/ θέματος του κειμένου και αφετέρου της ανταπόκρισής τους σε αυτό. Στο ερμηνευτικό σχόλιο, ο/ η μαθητής/τρια δεν περιορίζεται στο «τι λέει το κείμενο» αλλά επεκτείνεται στο «τι σημαίνει για τον/ την ίδιο/α». Με τη συγγραφή του ερμηνευτικού σχολίου, διευκολύνεται η ανάδυση του «εγώ» και «ελέγχεται» σύνθετα ο βαθμός εκπλήρωσης του γενικού και των ειδικότερων σκοπών διδασκαλίας του μαθήματος.

Κειμενικοί δείκτες: Είναι τα μορφικά στοιχεία του κειμένου, που συνιστούν το εξωτερικό περίβλημα αλλά και τον σκελετό του. Περιλαμβάνουν το λογοτεχνικό γένος/ είδος, τις γλωσσικές επιλογές, τους αφηγηματικούς τρόπους, τις αφηγηματικές τεχνικές, τη δομή, την πλοκή, τους χαρακτήρες κ.ά. Η συνδυαστική ερμηνεία των κειμενικών δεικτών μάς βοηθά να διερευνήσουμε τις ανταποκρίσεις μας στο κείμενο και να του αποδώσουμε νόημα. Ειδικότερα, οι κειμενικοί δείκτες βοηθούν τον αναγνώστη να αντιληφθεί τη ροή του λογοτεχνικού λόγου. Αναφέρονται στη σύνδεση των κειμενικών μερών με το σύνολο αλλά και στη μετάβαση από μία ενότητα σε άλλη. Κειμενικοί δείκτες μπορούν να είναι:

- οι **γλωσσικές επιλογές/ εκφραστικά μέσα:** η επιλογή του λεξιλογίου, τα ρηματικά πρόσωπα, οι εγκλίσεις, οι χρόνοι των ρημάτων, η στίξη, τα σχήματα λόγου, η σύνταξη (ενεργητική ή παθητική, προσωπική ή απρόσωπη), η σύνδεση των προτάσεων

(παρατακτική, υποτακτική), η χρήση του ευθέος ή του πλάγιου λόγου, λέξεις (π.χ. επιρρήματα, σύνδεσμοι) ή φράσεις που εστιάζουν στη συνοχή του κειμένου. Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του έργου.

- οι **αφηγηματικοί τρόποι**: η διήγηση, η αφήγηση γεγονότων, πράξεων κτλ., η περιγραφή, η περιγραφική αφήγηση, το σχόλιο, (π.χ. παρεμβολή σχολίων ή σκέψεων του αφηγητή), ο διάλογος (μίμηση), ο μονόλογος (εσωτερικός), η μείξη αυτών. Συχνά, όμως, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί και άλλα μέσα-τεχνάσματα, όπως την εναλλαγή αφηγητών, τις συνεντεύξεις, παλιά χειρόγραφα και ημερολόγια, επιστολές κ.ά.
- οι **αφηγηματικές τεχνικές**: τύποι/ είδη αφηγητών (ομοδιηγητικός, αυτοδιηγητικός, ετεροδιηγητικός), αναχρονίες (αναδρομές, προδρομές), *in medias res*, σχέση ιστορικού και αφηγηματικού χρόνου (επιτάχυνση, επιβράδυνση, θεατρική σκηνή), εστίαση¹ (εσωτερική, εξωτερική, μηδενική), επαναληπτική² και θαμιστική³ αφήγηση, εγκιβωτισμός.
- η **δομή**: στα ποιητικά κείμενα, η δομή συνίσταται στην κατασκευή και τη στιχουργική τους (στροφικότητα, ομοιοκαταληξία/ ελεύθερος στίχος, μέτρο/ ρυθμός). Στα αφηγηματικά κείμενα, η δομή συνίσταται στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται τα γεγονότα της ιστορίας σε μια συγκεκριμένη σειρά (πλοκή), όπως η αριστοτελική σειρά της αρχής, μέσης και τέλους (ή, διαφορετικά, αρχή και δέση, σταδιακή εξέλιξη και τέλος ή λύση), η αναδιάταξη των γεγονότων στον άξονα του χρόνου (γραμμική αφήγηση, αναδρομικές και προδρομικές αφηγήσεις).
- οι **χαρακτήρες** (= ανθρωπίνοι τύποι)
- ο **τίτλος**

Συγκείμενο: Είναι το πλαίσιο αναφοράς του λογοτεχνικού έργου, δηλαδή τα ιστορικά, κοινωνικά και βιογραφικά/ ιδεολογικά δεδομένα των συνθηκών της παραγωγής του. Τα στοιχεία του πραγματικού κόσμου που αναπαριστώνται στα λογοτεχνικά κείμενα αποτελούν το συγκείμενό τους και συμβάλλουν στην ερμηνεία τους. Τέτοια στοιχεία είναι, μεταξύ άλλων, η χωρο-χρονική τοποθέτηση (πού και πότε εκτυλίσσεται αυτό που διαβάζουμε), οι ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του χρόνου συγγραφής, η πολιτεία και το δίκαιο της (άγραφο ή γραπτό), ο πολιτισμός, η κουλτούρα και η θρησκεία, όπως μετουσιώνονται σε διαδεδομένες αντιλήψεις, παραδόσεις και ήθη.

1. Ο αφηγητής παρουσιάζει τα γεγονότα με συγκεκριμένη εστίαση κάθε φορά: όταν ο αφηγητής ξέρει περισσότερα από τα πρόσωπα-ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται μηδενική («παντογνώστης αφηγητής»): όταν ο αφηγητής ξέρει όσα και ένα πρόσωπο-ήρωας της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εσωτερική: όταν ο αφηγητής ξέρει λιγότερα από τα πρόσωπα-ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εξωτερική.
2. Όταν ένα περιστατικό της ιστορίας ή και ολόκληρη η ιστορία (συνήθως μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες) αναφέρεται περισσότερες φορές στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται επαναληπτική αφήγηση.
3. Όταν ένα γεγονός που συνέβη πολλές φορές στην ιστορία αναφέρεται μια φορά στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται θαμιστική αφήγηση.

Όλα αυτά υποδηλώνονται στο κείμενο είτε συνδυαστικά είτε επιλεκτικά· αποτελούν βοηθητικά στοιχεία, για να καταλάβει ο αναγνώστης/ η αναγνώστρια ότι αυτό που διαβάζει αποτελεί μια «μικρή φέτα ζωής» του πραγματικού κόσμου, όπως αυτός διαθλάται στο κείμενο μέσα από τη φιλοσοφική και ιδεολογική ματιά του/ της συγγραφέα και από τις γλωσσικές επιλογές του/ της. Με άλλα λόγια, διαβάζει συγκεκριμένους χαρακτήρες σε ένα συγκεκριμένο χρονικό και χωρικό περιβάλλον όχι με τρόπο πραγματικό και ρεαλιστικό, αλλά μέσα από το είδος της αναπαράστασης που κάνει ο/ η συγγραφέας με τις επιλογές του/ της. Ο αναγνώστης/ η αναγνώστρια καλείται να λαμβάνει υπόψη όλα αυτά και να προβαίνει σε λεπτές διακρίσεις ανάμεσα στον πραγματικό κόσμο και το συγκείμενο.

ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΤΟΥ Ι.Ε.Π.

Σε σχέση με το **Θέμα Γ΄ (παραγωγή ερμηνευτικού σχολίου)**, οι μαθητές/ μαθήτριες αλλά και οι συνάδελφοι εκπαιδευτικοί είναι χρήσιμο να γνωρίζουν τις βασικές οδηγίες του Ι.Ε.Π., που συνοπτικά είναι οι εξής:

- A.** Το ερμηνευτικό σχόλιο συνδέεται με τον ερμηνευτικό διάλογο (Βλ. Π.Σ.). Ο «**ερμηνευτικός διάλογος**» είναι μια διαδικασία ελεύθερης και μαζί τιθασειυμένης από τους κειμενικούς δείκτες διασταύρωσης των φωνών των μαθητών/τριών πάνω στο κείμενο [...] Βασικές παράμετροι του ερμηνευτικού διαλόγου είναι:
- η απόδοση νοήματος στα κείμενα και η ανάδυση ερωτημάτων ή θεμάτων για συζήτηση,
 - η κατάθεση ποικίλων υποθέσεων για το νόημα και τα ερωτήματα/ θέματα που αναδείχθηκαν, υποθέσεων που προκύπτουν από τους μηχανισμούς (κειμενικούς δείκτες) του κειμένου. Οι μαθητές/τριες, μέσω του ερμηνευτικού διαλόγου, τοποθετούνται στο ερώτημα/ θέμα, καθώς στρέφονται στο κείμενο για να στηρίξουν τις ανταποκρίσεις, τις υποθέσεις και τις απόψεις τους. Αυτό, κατά κύριο λόγο, αποτυπώνεται γραπτά στη σύνθεση ενός «ερμηνευτικού σχολίου».
- B.** «**Ο τύπος της γραπτής εργασίας που αρμόζει στη μέθοδο του ερμηνευτικού διαλόγου είναι η σύνθεση ενός ερμηνευτικού σχολίου, που αποσκοπεί στο να ανασυνθέσουν οι μαθητές στοιχεία του διαλόγου που προηγήθηκε, στην προοπτική που υπαγορεύει η προσωπική τους προσληπτική κλίση, η δική τους εμπειρία από το κείμενο και την αναγνωστική διαδικασία, και η τελική άποψη που διαμόρφωσαν**».

Ε. Φρυδάκη, *Νέα Παιδεία*, τεύχ. 170, σελ. 46.

Το «**ερμηνευτικό σχόλιο**» αποτελεί ατομική εργασία, την οποία αναλαμβάνουν οι μαθητές/τριες στο τέλος της διδασκαλίας κάθε κειμένου, με σκοπό να ανασυνθέσουν στοιχεία του ερμηνευτικού διαλόγου που προηγήθηκε, στην προοπτική που υπαγορεύει η προσωπική τους προσληπτική κλίση, η δική τους εμπειρία του κειμένου και της αναγνωστικής διαδικασίας, καθώς και η τελική άποψη που διαμόρφωσαν οι ίδιοι/ες.

Γ. Σχετικά με την παραγωγή «ερμηνευτικού σχολίου» στις γραπτές εξετάσεις:

Το «ερμηνευτικό σχόλιο» στις γραπτές εξετάσεις αποτελεί σχόλιο, περιορισμένης έκτασης (π.χ. 100-150 λέξεις ή 150-200 λέξεις), που περιλαμβάνει την ανάπτυξη αφενός του βασικού, για τους/ τις μαθητές/τριες, ερωτήματος/ θέματος του κειμένου, και αφετέρου της ανταπόκρισής τους σε αυτό. Στο ερμηνευτικό σχόλιο, ο/ η μαθητής/ τρια δεν περιορίζεται στο «τι λέει το κείμενο», αλλά επεκτείνεται στο «τι σημαίνει για τον ίδιο/ την ίδια». **Είναι δηλαδή η ανάπτυξη και η αναγνωστική ανταπόκριση στο «Ερώτημα/ Θέμα».** Με το «ερμηνευτικό σχόλιο», στις γραπτές εξετάσεις αποτιμάται κατά πόσον οι μαθητές και οι μαθήτριες έχουν εσωτερικεύσει στρατηγικές και πρακτικές που αξιοποίησαν στον «ερμηνευτικό διάλογο».

Δ. Ενδεικτική πορεία για τη συγγραφή του ερμηνευτικού σχολίου που μπορεί να ακολουθήσει ένας μαθητής ή μια μαθήτρια είναι:

μετά την ανάγνωση του κειμένου και πριν ξεκινήσει να γράψει το «σχόλιο» του/ της, **να εντοπίσει ποιο είναι, κατά τη γνώμη του/ της, το θέμα του κειμένου και να καταγράψει στη συνέχεια το ερώτημα ή τα ερωτήματα που απορρέει/ουν από τον τρόπο που χειρίζεται ο/ η συγγραφέας το θέμα του/ της.** Τέλος, **να αξιολογήσει ποιο από τα ερωτήματα παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον, στο οποίο θα στηρίξει το ερμηνευτικό του/ της σχόλιο.** Στη συνέχεια, κατά τη συγγραφή του σχολίου, οι μαθητές και οι μαθήτριες οφείλουν **να τεκμηριώνουν με αναφορές στο κείμενο ή σε συγκεκριμένους κειμενικούς δείκτες** τις απαντήσεις που, κατά τη δική τους κρίση, δίνονται στο κείμενο. Επίσης, η δική τους απάντηση/ τοποθέτηση στο ερώτημα του κειμένου πρέπει να συνδέεται με το κείμενο.

Ε. Αξιολόγηση του ερμηνευτικού σχολίου**1. Σχετικά με την κατανόηση και την ερμηνεία του λογοτεχνικού κειμένου, αξιολογείται:**

- η σαφήνεια της διατύπωσης του ερωτήματος/ θέματος, κάτι που σχετίζεται με τον βαθμό κατανόησης των ιδεών και του συναισθηματικού κλίματος του κειμένου, καθώς και η αναγνωστική ανταπόκριση των μαθητών και μαθητριών στο ερώτημα/ θέμα με την επαρκή τεκμηρίωση/ υποστήριξη της απάντησης με αναφορές-παραπομπές στο κείμενο.

2. Σχετικά με τους κειμενικούς δείκτες:

- Οι κειμενικοί δείκτες δε διδάσκονται αυτοτελώς, ενδιαφέρουν μόνο στον βαθμό που βοηθούν να αποδοθεί νόημα στο κείμενο. (Βλ. και *Γραμματική Χατζησαββίδη*, πέμπτο κεφάλαιο). Οι αναφορές στο κείμενο ή σε συγκεκριμένους κειμενικούς δείκτες αξιολογούνται στον βαθμό που υποστηρίζουν επιτυχώς την ερμηνευτική προσέγγιση του μαθητή ή της μαθήτριας.

3. Σχετικά με την οργάνωση και τη γλωσσική έκφραση του ερμηνευτικού σχολίου, αξιολογείται: η αλληλουχία και η συνοχή του ερμηνευτικού σχολίου ως παραγό-

μενου κειμένου, η χρήση του κατάλληλου λεξιλογίου και η επίπτωση τυχόν γραμματικοσυντακτικών λαθών στην ερμηνευτική εκδοχή του μαθητή/ της μαθήτριας.

4. Επιδιώκεται το ερμηνευτικό σχόλιο να αξιολογείται συνολικά ως προς τα παραπάνω κριτήρια και να είναι εμφανής σε αυτό η κατανόηση/ ερμηνεία του λογοτεχνικού κειμένου, καθώς και η τεκμηριωμένη ανταπόκριση του μαθητή/ της μαθήτριας απέναντι στο ερώτημα/ θέμα που διατυπώνει.

ΣΤ. Ενδεικτικές εκφωνήσεις του θέματος του ερμηνευτικού σχολίου:

- α. «Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για το ποίημα/ αφήγημα» κτλ.
 - β. «Να σχολιάσετε εκείνο το θέμα, από όσα θέτει το κείμενο, που κρίνετε πιο σημαντικό».
 - γ. «Ποιο είναι το ερώτημα που, κατά τη γνώμη σας, θέτει το κείμενο; Ποια είναι η απάντηση του κειμένου/ του ήρωα» κτλ.; Επίσης: «Ποια είναι η δική σας απάντηση;»
 - δ. «Ποιο είναι το ερώτημα που προκύπτει, κατά τη γνώμη σας, από τους στίχους... του ποιήματος; Τι σημαίνει για εσάς αυτό το θέμα;»
 - ε. «Να παρουσιάσετε τη συναισθηματική κατάσταση ενός προσώπου, όπως αυτή εμφανίζεται στο απόσπασμα/ ποίημα». Εννοείται ότι η γνώμη σας είναι ανάγκη να στηριχθεί σε δείκτες του κειμένου.
- Ζ.** Το λογοτεχνικό κείμενο μπορεί να συνοδεύεται από **εισαγωγικό σημείωμα**, στο οποίο θα αναφέρονται πληροφορίες (χωρίς ερμηνευτικά σχόλια) που κρίνονται απαραίτητες για την κατανόηση του λογοτεχνικού κειμένου (π.χ. για το **συγκεκριμένο** του λογοτεχνικού κειμένου). Επίσης, μπορεί να δίνεται με τη μορφή υποσημείωσης η σημασία μιας λέξης που δεν είναι γνωστή. Τα κείμενα που θα διδαχθούν στη Λογοτεχνία στη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, κατά τη διδασκαλία στην τάξη, και θα γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας καλό είναι να επιλέγονται από **ποικίλες κατηγορίες** και να είναι: σε ίση περίπου αναλογία τα πεζά με τα ποιητικά, σε ίση περίπου αναλογία από ελληνική και ξένη λογοτεχνία, τα περισσότερα σύγχρονα (τουλάχιστον 12 κείμενα).

Η 2η παράγραφος απαντά στο 2ο ζητούμενο (= πώς κρίνετε εσείς τη συμπεριφορά της μάνας και την τελική στάση του αφηγητή;), με το οποίο οι μαθητές και οι μαθήτριες τοποθετούνται/ ανταποκρίνονται στο ερώτημα, τεκμηριώνοντας τις προσωπικές τους θέσεις.

Αθροιστικά, οι λέξεις των δύο (2) παραγράφων καλό είναι να βρίσκονται μέσα στο όριο των λέξεων που έχει τεθεί.

Ενδεικτική απάντηση

1η παρ. Στην ψυχή του αφηγητή πικρή και αρνητική είναι η εικόνα της μάνας. Η αυταρχική συμπεριφορά της («Πρόσεξε καλά, μη βγάλεις άχνα σήμερα' απ' το στόμα σου, γιατί θα σε σκίσω σα σαρδέλα!») έχει στιγματίσει τον εσωτερικό κόσμο του παιδιού. Ο ώριμος αφηγητής προσπαθεί να έρθει στη θέση της μάνας και να τη δικαιώσει, αλλά δεν τα καταφέρνει, δεν τη συγχωρεί για τα ξεσπάσματά της και εκφράζει το παράπονό του («...έπρεπε να τα βάζεις μαζί μου για να ξεσπάς;»). Το γεγονός ότι ακόμα «δεν έγινε άντρας, ακόμα χαζεύει στο δρόμο κοιτάζοντας τα παιδιά, ακόμα του κλέβουν οι αλήτες τα ρέστα» το καταλογίζει έμμεσα στη μάνα και το θεωρεί και δική της και δική του τιμωρία. Ο Ταχτσής αυτοβιογραφείται τραγικά.

2η παρ. Ο αναγνώστης δε δικαιολογεί ούτε αυτός τη σκληρή στάση της μάνας. Αντίθετα, αντιλαμβάνεται και κατανοεί τη στάση του αφηγητή-ενήλικα. Ταυτίζεται τελικά με τον αφηγητή, τον δικαιολογεί, καθώς κατανοεί ότι είναι δύσκολο να δικαιώσει τη στάση της μάνας. Τελικά, ο αναγνώστης καταλαβαίνει ότι η αντίδραση της μάνας σε συνδυασμό με την απουσία πατρικού προτύπου (διαζύγιο) έχει επηρεάσει βαθιά και αμετάκλητα τον ψυχισμό του αφηγητή-συγγραφέα.

Λέξεις: 181

Παράδειγμα 2ο

Γιώργος Ιωάννου
Ο πόλεμος των κουμπιών
 (απόσπασμα)

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Γιώργος Ιωάννου έγραφε «πεζογραφήματα» που βασίζονται κυρίως σε βιωματικό υλικό και στηρίζονται στη μνήμη και στην παρατήρηση. Ο τίτλος του βιβλίου Εφήβων και μη δεν αποτελεί σχήμα λόγου. Τα περισσότερα από τα κείμενα αυτού του βιβλίου είναι πραγματικά και εξαρχής γραμμένα για εφήβους...

Είμαι ένας μαθητής που προσπαθεί να διαβάσει. Είμαι ένας φιλομαθής και φιλόδοξος μαθητής του Λυκείου εγώ, που θέλει να πάει πολύ μπροστά. Κάθε τόσο, λοιπόν, σε κά-

θε καμπή της χρονιάς, της σχολικής ή της άλλης, της ηλικιακής, εννοώ, φουντώνουν οι φιλοδοξίες μου και κάθομαι και κάνω σχέδια επί σχεδίων, προγράμματα τρανταχτά, που τα γράφω λιγόλογα σε μικρά χαρτάκια. Είμαι βέβαιος πλέον ότι δεν πρόκειται να πάω μπροστά αν δεν αρχίσω από «αύριο», ναι, από αύριο, την μεγάλη μου προσπάθεια. Τα προγράμματα τα κολλάω στο σανίδι της βιβλιοθήκης μου, ώστε μόλις παθαίνω σύγχυση στόχων και σκοπών, να τα βλέπω με το πρώτο και να συνέρχομαι. Το σανίδι κοντεύει να γεμίσει χαρτάκια – τα βλέπω και ζαλίζομαι – αλλά εγώ σπουδαίος ακόμα δεν είμαι. Βλέπω το πρόγραμμα το περσινό, που είχα γράψει πάλι τον Σεπτέμβρη, όταν γεμάτος ενθουσιασμό άρχιζα τη φοίτησή μου στο λύκειο. «Τάξη και δουλειά! πολλή δουλειά!», ήταν το ευγενικό σύνθημά μου. Η αλήθεια είναι ότι τίποτα δεν άλλαξε.

Και αυτό γιατί ήταν, πρώτα-πρώτα, η τηλεόραση. Την άνοιγα και ξεχνούσα πια να την κλείσω. Ένιωθα μολύβι, βαρύς, ασήκωτος στην πολυθρόνα. Και τούτο, και το άλλο, και εκείνο. Πώς να βρω το κουράγιο να πατήσω το κουμπί; Άλλωστε, και η τηλεόραση μόρφωση είναι. Γνωρίζεις τον κόσμο, μαθαίνεις τι γίνεται γύρω σου. Το κακό όμως είναι ότι με την τηλεοπτική μόρφωση στις ανώτατες Σχολές δεν μπαίνεις, ούτε στις Επιστήμες προχωρείς. Το πολύ-πολύ να κερδίσεις κανένα χιλιάρικο ή κανένα αχρείαστο αξεσουάρ, στεγνωτήρα μαλλιών, ας πούμε, με το διαγωνισμό καμιάς εκπομπής. Αλλά και εκεί γνώσεις καμιά φορά χρειάζονται. Πάντως στις Σχολές δεν μπαίνεις, αλλά ούτε και στα μαθήματα διακρίνεσαι και αυτό είναι που έχει τώρα σημασία. Εξάλλου, με την τηλεόραση ούτε τον έξυπνο μπορείς να κάνεις, ούτε τίποτα, γιατί όλα τα παιδιά τα ίδια βλέπουν.

Α, είναι και το ραδιόφωνο βέβαια. Αυτό το πατώ το πρωί, μόλις ξυπνήσω. Έχει κάτι αστείακια, που πολύ μου αρέσουν. Και τραγούδια ωραία, χαρούμενα. Μόλις πει δύο λέξεις, βάζει αμέσως το ευχάριστο τραγουδάκι. Δεν κουράζεται καθόλου το μυαλό. Έτσι θα ήθελα να είναι και τα γράμματα. Δύο λέξεις ο καθηγητής, ένα ρήμα, ένα πρόβλημα, και αμέσως το τραγουδάκι. Να διαβάζεις μία σειρά και προτού σκοτιστείς με το νόημά της να προφταίνει το τραγούδι να σε ξεσκοτίζει. Η αλήθεια είναι, βέβαια, ότι τα τραγούδια χόρταση δεν έχουν. Το έχω παρατηρήσει κι αυτό. Δεν αφήνουν τίποτε μετά, αλλά θα μπορούσε να ακούγονται συνέχεια, ώστε να μη στεναχωριόμαστε καθόλου. Και πώς θα μπορούμε σε αυτές τις ανώτατες Σχολές; Με τα τραγουδάκια το πολύ-πολύ να πάμε σε κανένα διαγωνισμό νέων ταλέντων, και να μας χτυπήσουν τις ροκάνες και τις κουδούνες.

Ξέχασα όμως. Μεσ στο λογαριασμό είναι και το τηλέφωνο. Αυτό, βέβαια, μπορείς να το συνδυάζεις και με την τηλεόραση, αλλιώς όμως απολαμβάνεις χωριστά το καθένα. Μία ώρα, τουλάχιστο, τι θέλω κάθε μέρα στο τηλέφωνο, για να μην πω μιάμιση. Και θα το κρατούσα πιο πολύ, αν δεν το ζητούσε επίμονα η μαμά μου. Κουβεντιάζω, βέβαια, λίγο και για τα μαθήματα, για τα προβλήματα ιδίως. Αυτά μάλιστα τα λέω πιο δυνατά, για να ακούνε και οι μεγάλοι, πως κάνω καλή χρήση του τηλεφώνου. Αλλά πολλές φορές δεν καταλαβαίνω τι μου λένε οι συμμαθητές μου. Μακαρίζω τα παιδιά που θα έχουν αργότερα τηλέφωνα συνδυασμένα με τηλεόραση και έτσι θα παίρνουν πιο εύκολα τις

λύσεις της Γεωμετρίας. Και θα κερδίσουν και χρόνο. Όπερ έδει δείξει, που λένε.

Στο σινεμά; Στο θέατρο; Πάω, πάω και σε αυτά. Το Σαββατοκύριακο, ιδίως. Πρέπει και να ξεκουράζεται κανείς. Στα μεγάλα ματς πηγαίνω και στο γήπεδο. Στα γήπεδα ανδρώνεται το κορμί και καλυβδώνεται ο χαρακτήρας, λένε. Αλλιώς, θα τα έβλεπα από την τηλεόραση.

Βολτίτσες; Ε πάω και από αυτές. Αυτά όμως δεν λέγονται και τόσο. Τρυφερά πράγματα, μυστικά...

Λοιπόν; τι θα γίνει; τι θα γράψω στο νέο πρόγραμμα; Γιατί πρόγραμμα οπωσδήποτε θα γράψω, αλλιώς αδύνατο να ηρεμήσω ψυχικά. Θα γράψω και θα το κολλήσω στο σανίδι της βιβλιοθήκης. Είμαι ένας φιλομαθής και φιλόδοξος μαθητής εγώ. Λοιπόν; τι να γράψω;

Γιώργος Ιωάννου, *Εφήβων και μη, Μετρημένα καρύδια*, Κέδρος, 1982.

ΘΕΜΑ Γ΄ (ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ)

Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για το αφήγημα. Να οργανώσετε την απάντησή σας σε ένα κείμενο δύο (2) παραγράφων 150-200 λέξεων.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗΣ

Ο μαθητής/ η μαθήτρια πρέπει να συντάξει δύο (2) παραγράφους, στις οποίες να αναπτύσσει τα εξής:

- το θέμα του αφηγήματος → **1η παράγραφος**
- την εξομολόγηση του αφηγητή (πλαισίωση με κειμενικούς δείκτες, στήριξη με κειμενικές αναφορές) → **1η παράγραφος**
- την αναγνωστική ανταπόκριση του μαθητή/ της μαθήτριας (τεκμηριωμένη υποκειμενικότητα) → **2η παράγραφος**

Αθροιστικά, οι λέξεις των δύο (2) παραγράφων καλό είναι να βρίσκονται μέσα στο όριο των λέξεων που έχει τεθεί.

Ενδεικτική απάντηση

1η παρ. Το απόσπασμα του Γ. Ιωάννου αναφέρεται στους φιλόδοξους στόχους ενός μαθητή λυκείου και στους ποικίλους περισπασμούς που εμποδίζουν την προσπάθειά του να διαβάσει. Ο αφηγητής αξιοποιώντας το α΄ και β΄ ενικό πρόσωπο προσδίδει εξομολογητικό τόνο στις προσωπικές του εμπειρίες. Είναι ένας «φιλόδοξος» και «φιλομαθής» μαθητής λυκείου που μάταια προσπαθεί να οργανώσει το διάβασμά του («τα προγράμματα τα κολλάω στο σανίδι», «παθαίνω σύγχυση στόχων και σκοπών»). Οι ποικίλοι περισπασμοί μέσα στο σπίτι ακυρώνουν τη βούλησή του. Η τηλεόραση («Την άνοιγα και ξεχνούσα να την κλείσω»), το ραδιόφωνο («το πατώ το πρωί μόλις ξυπνήσω») και το τη-

λέφωνο («Κουβεντιάζω... για τα προβλήματα ιδίως») αποσυντονίζουν τον αφηγητή. Ο λόγος του, επίσης, συνδυάζει συχνά το σοβαρό με το αστείο, την αναφορά με τον υπαινιγμό και το υποδόριο χιούμορ («με την τηλεοπτική μόρφωση στις Ανώτατες Σχολές δεν μπαίνεις, ούτε στις Επιστήμες προχωρείς»). Σκοπός του Ιωάννου είναι να διδάξει.

2η παρ. Κατά τη γνώμη μου, το θέμα που πραγματεύεται το μικρό αφήγημα του Ιωάννου παραμένει διαχρονικό. Η καθημερινή ζωή ενός μαθητή λυκείου σήμερα και οι στόχοι που θέτει σε σχέση με την εισαγωγή του στο Πανεπιστήμιο δεν απέχουν πολύ από την εποχή που γράφει ο συγγραφέας. Ελκυστική παραμένει και η περιγραφική και σχολιασμένη αφήγηση. Σε οδηγεί στον στοχασμό.

Λέξεις: 194

Αθροιστικά, οι λέξεις των δύο (2) παραγράφων καλό είναι να βρίσκονται μέσα στο όριο των λέξεων που έχει τεθεί.

Ενδεικτική απάντηση

1η παρ. Στο ποίημα διαγράφονται τα συναισθήματα του λοχία Otto V. ως στρατιώτη και ως ανθρώπου, συναισθήματα που καθορίζονται από τις δύο διαφορετικές «ιδιότητες». Ο φόβος την ώρα της μεγάλης ψυχικής δοκιμασίας, του πολέμου, και η αποφασιστικότητα που θα πρέπει να επιδείξει ο στρατιώτης την ώρα της μάχης (στ. 1-10) αντιπαρά τίθενται με τα συναισθήματα της γνήσιας ανθρωπιάς, της ευαισθησίας, της αλληλεγγύης αλλά και της απόγνωσης (στ. 11-14).

2η παρ. Τα συναισθήματα του ποιητικού υποκειμένου είναι απόρροια ανθρώπινων καταστάσεων και διαφορετικών ερεθισμάτων. Με αυτό ως δεδομένο, και σε συνδυασμό με το ότι ο λοχίας Otto V. είναι κειμενικό πρόσωπο που διατίθεται θετικά απέναντι στον λόγο του κειμένου, είναι δύσκολο κάποιος να αποστασιοποιηθεί από την ανθρωπιστική προοπτική του ποιήματος. Δεν μπορεί παρά να συμμεριστεί τα συναισθήματα του ποιητικού υποκειμένου, συναισθήματα που αποτυπώνουν μια ευθεία διαμαρτυρία για τον κυνισμό του πολέμου και ταυτόχρονα αναδεικνύουν την αξία του Ανθρώπου.

Λέξεις: 137

Παράδειγμα 2ο

Κ.Π. Καβάφης Μονοτονία

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα του **Καβάφη** ανήκει στα Αναγνωρισμένα, με τη χρονική ένδειξη 29 Φεβρουαρίου 1908. Σύμφωνα με τα λόγια του ίδιου του ποιητή: «Το ποίημα δεν πραγματεύεται περίοδον βίου ολόκληρου, αλλά [...] περίοδον εν τω βίω». Ο ίδιος ο ποιητής εργαζόταν για πολλά χρόνια στην Υπηρεσία Αρδεύσεων της Αλεξάνδρειας.

Την μια μονότονν ημέραν άλλη
μονότονν, απaráλλακτη ακολουθεί. Θα γίνουν
τα ίδια πράγματα, θα ξαναγίνουν πάλι –
n¹ όμοιες στιγμές μάς βρίσκουνε και μας αφίνουν.

Μήνας περνά και φέρνει άλλον μήνα.
Αυτά που έρχονται κανείς εύκολα τα εικάζει·
είναι τα χθεσινά τα βαρετά εκείνα.

Και καταντά το αύριο πια σαν αύριο να μη μοιάζει.

Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, Πατάκης, 2011.

1. Διατηρήθηκαν οι ορθογραφικές ιδιοτυπίες του ποιητή.

ΘΕΜΑ Γ΄ (ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ)

Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για το ποίημα. Η απάντησή σας να οργανωθεί σε ένα ενιαίο κείμενο 100-150 λέξεων.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗΣ

Ο μαθητής/ η μαθήτρια πρέπει να συντάξει ένα ενιαίο κείμενο στο οποίο να αναπτύσσει τα εξής:

- το θέμα του ποιήματος
- τη συναισθηματική κατάσταση του ποιητικού υποκειμένου (πλαisiώση με κειμενικούς δείκτες, στήριξη με κειμενικές αναφορές)
- την αναγνωστική ανταπόκριση του μαθητή/ της μαθήτριας (τεκμηριωμένη υποκειμενικότητα)

Ενδεικτική απάντηση

Το ποίημα παρουσιάζει με εξαιρετική ενάργεια ένα πικρό συναίσθημα που κατά καιρούς έχουν βιώσει πολλοί άνθρωποι, τη μονοτονία. Ο Καβάφης επιλέγει ολόκληρο το ποίημα να είναι γεμάτο από παραλληλισμούς επαναληπτικού χαρακτήρα. Επανάληψη η ζωή, επανάληψη και ο στίχος («Την μια μονότονην ημέραν άλλη/ μονότονη, απaráλλακτη ακολουθεί»). Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η πλεχτή παροξύτονη ρίμα. Ο Καβάφης κατά κανόνα δε χρησιμοποιεί ομοιοκαταληξία. Φαίνεται λοιπόν πως σε αυτό το ποίημα η επιλογή της ομοιοκαταληξίας είναι σκόπιμη προκειμένου να ενισχύσει την εντύπωση της μονότονης επανάληψης. Η παροξύτονη ρίμα αναδεικνύει ηχητικά τη βαρυθυμία του ποιητικού υποκειμένου. Το συναίσθημα της μονοτονίας είναι διαχρονικό με υπαρξιακά χαρακτηριστικά. Συναίσθημα που, κατά τη γνώμη μου, παραμένει στην εποχή μας περισσότερο έντονο από ποτέ λόγω των ομοιόμορφων καταστάσεων που ο άνθρωπος βιώνει καθημερινά, κυρίως στον εργασιακό του χώρο. Ανάλογο συναίσθημα φαίνεται πως βίωνε και ο ίδιος ο ποιητής που εργαζόταν για πολλά χρόνια στην Υπηρεσία Αρδεύσεων της Αλεξάνδρειας.

Λέξεις: 140

Η αξιολόγηση του ερμηνευτικού σχολίου (δύο ενδεικτικά παραδείγματα μαθητικών απαντήσεων)

ΕΝΟΤΗΤΑ

3η

Ας υποθέσουμε ότι έχουμε επιλέξει να γράψουν οι μαθητές/τριές μας το ερμηνευτικό σχόλιο στο παρακάτω αδιδακτο ποιητικό κείμενο.

Κείμενο

Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ
Ποιητικό Υστερόγραφο

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ (1939-2020) σπούδασε ξένες γλώσσες και λογοτεχνία. Έχει τιμηθεί με το βραβείο Κώστα και Ελένης Ουράνη (Ακαδημία Αθηνών) το 2000 και με το Μεγάλο Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας το 2014. Έργα της έχουν μεταφραστεί σε περισσότερες από δέκα γλώσσες και ποιήματά της βρίσκονται σε πολλές ανθολογίες σε όλο τον κόσμο.

Τα ποιήματα δεν μπορούν πια
να 'ναι ωραία
αφού η αλήθεια έχει ασχημίσει.
Η πείρα είναι τώρα
το μόνο σώμα των ποιημάτων
κι όσο η πείρα πλουταίνει
τόσο το ποίημα τρέφεται και ίσως δυναμώσει.
Πονάν τα γόνατά μου
και την Ποίηση δεν μπορώ πια να προσκυνήσω,
μόνο τις έμπειρες πληγές μου
μπορώ να της χαρίσω.
Τα επίθετα μαράθηκαν·
μόνο με τις φαντασιώσεις μου
μπορώ τώρα την Ποίηση να διανθίσω.
Όμως πάντα θα την υπηρετώ
όσο βέβαια εκείνη με θέλει
γιατί μόνο αυτή με κάνει λίγο να ξεχνώ
τον κλειστό ορίζοντα του μέλλοντός μου.

Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ, *Η ανορεξία της ύπαρξης*, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2011.

ΘΕΜΑ Γ΄ (ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ)

Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για το ποίημα σε 150-200 λέξεις.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΗ (1) – ΚΕΙΜΕΝΟ	ΣΧΟΛΙΑ
<p>Στο ποίημά της <i>Ποιητικό Υστερόγραφο</i> η Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ παρουσιάζει τις τελευταίες της σκέψεις για την τέχνη της. Πιο συγκεκριμένα, λαμβάνοντας υπόψη τον τίτλο, παρατηρείται ότι η λέξη Υστερόγραφο χρησιμοποιείται στο τέλος των γραμμάτων ή των επιστολών, συνήθως ως προσθήκη για κάτι που έχει ξεχαστεί να ειπωθεί. Έτσι το ποιητικό υποκείμενο φαίνεται να συνομιλεί με την τέχνη του και να παρουσιάζει τις τελευταίες ιδέες του. Η Ποίηση προσωποποιείται. Δεν είναι πια ωραία, καθώς τρέφεται από την πείρα του ποιητή και ειδικότερα από τις «έμπειρες πληγές» (στ. 4-11). Δεν μπορεί πια ούτε να ομορφύνει, διότι «τα επίθετα μαράθηκαν».</p> <p>Το ποιητικό υποκείμενο, λοιπόν, μου φαίνεται πως μεγαλώνει και γερνάει και, παρόλο που και η τέχνη της γερνάει και φθείρεται μαζί της, η Ποίηση παραμένει εξίσου γερή με παλαιότερα. Εμβαθύνοντας, το μεγαλείο της ποίησης παρουσιάζεται στους στίχους 8 και 9, όταν το ποιητικό υποκείμενο θέλει να την «προσκυνήσει». Επομένως, η ποιήτρια λατρεύει την τέχνη της, καθώς μέσω αυτής μπορεί να εξομολογηθεί ενδόμυχες σκέψεις ή εμπειρίες («μόνο τις έμπειρες πληγές μου/ μπορώ να της χαρίσω»). Η Ποίηση αποτελεί τη σανίδα σωτηρίας, γιατί μπορεί να ξεφύγει από την αδράνεια του σώματος («μόνο με τις φαντασιώσεις μου/ μπορώ τώρα την Ποίηση να διανθίσω») και να ξεχάσει («μόνο αυτή με κάνει λίγο να ξεχνώ») ότι σιγά σιγά πεθαίνει («τον κλειστό ορίζοντα του μέλλοντός μου»).</p> <p style="text-align: right;">Λέξεις: 216</p>	<p>Με βάση τα κριτήρια αξιολόγησης (Υ.ΠΑΙ.Θ. 16-09-2019):</p> <ol style="list-style-type: none"> Κατανόηση και ερμηνεία του λογοτεχνικού κειμένου: Έχει καταλάβει «τι λέει» το ποίημα. Αποδίδει εύστοχα και χωρίς φλυαρίες το θέμα του ποιήματος. Ερμηνευτικά κινείται σε ικανοποιητικό επίπεδο. Συνδέει τον τίτλο με το περιεχόμενο του ποιήματος ερμηνεύοντας τον όρο «υστερόγραφο». Κειμενικοί δείκτες και στοιχεία συγκεκριμένου: Χρησιμοποιεί τα κειμενικά στοιχεία εύστοχα, για να στηρίζει την ερμηνεία. Θα μπορούσε να αναφερθεί πιο καθαρά στον κειμενικό δείκτη του α΄ προσώπου (το έχει βέβαια αξιοποιήσει σε κειμενικές στηρίξεις) για να αποδώσει τον εξομολογητικό τόνο και τη συναισθηματική κατάσταση του ποιητικού υποκειμένου. Οργάνωση και γλωσσική έκφραση του ερμηνευτικού σχολίου: Ο λόγος είναι αρκετά καλός και οργανωμένος. Ποιοτική η γλωσσική έκφραση. Το ερμηνευτικό σχόλιο έχει την απαιτούμενη αλληλουχία και συνοχή. <p style="text-align: right;">Βαθμός: 12-13</p>

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΜΑΘΗΤΡΙΑΣ (2) - ΚΕΙΜΕΝΟ	ΣΧΟΛΙΑ
<p>Η Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ στο «Ποιητικό Υστερόγραφο» κάνει έναν απολογισμό της σχέσης της με την ποίηση έχοντας φτάσει πλέον σε προχωρημένη ηλικία. Δηλώνει χαρακτηριστικά πως «πονάνε τα γόνατά της» και την ποίηση δεν μπορεί να «προσκυνήσει», αποτυπώνοντας έτσι τη φθορά που έχει προκαλέσει ο χρόνος στο σώμα της, γεγονός που αντανακλάται και στη γραφή της. Πράγματι πλέον γράφει τις προσωπικές εμπειρίες της οι οποίες, αν και άσχημες, είναι αληθινές. Τα ποιήματά της δεν είναι εμπλουτισμένα με επίθετα, αφού αυτά «μαράθηκαν». Ο μόνος τρόπος να τα καταστήσει και πάλι ελκυστικά είναι να παραθέτει στοιχεία της φαντασίας της, καθώς η αλήθεια έχει ασχημύνει.</p> <p>Παρ' όλα αυτά η Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ είναι υπηρέτρια της ποίησης, διότι, όπως παραδέχεται, τη βοηθά να ξεχνά το εφήμερο της ύπαρξής της. Μάλιστα επιλέγει να γράφει τη λέξη Ποίηση χρησιμοποιώντας το πρώτο της γράμμα με κεφαλαίο, δείχνοντας έτσι τον σεβασμό που τρέφει για αυτήν. Με τη στάση της αντιπροσωπεύει, κατά τη γνώμη μου, πλήθος άλλων ποιητών που αντιμετωπίζουν την Ποίηση ως την ύψιστη μορφή τέχνης που μπορεί να εκφράσει ρεαλιστικά τις συνθήκες της εκάστοτε εποχής, αλλά και να επηρεάσει τις γενιές που τη διαβάζουν.</p> <p style="text-align: right;">Λέξεις: 184</p>	<p>Με βάση τα κριτήρια αξιολόγησης (Υ.ΠΑΙ.Θ. 16-09- 2019):</p> <ol style="list-style-type: none"> Κατανόηση και ερμηνεία του λογοτεχνικού κειμένου: Έχει καταλάβει «τι λέει» το ποίημα και ερμηνευτικά κινείται σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο. Αποδίδει καθαρά το θέμα του ποιήματος. Έχει επίσης αποδώσει πολύ ικανοποιητικά το συναισθηματικό κλίμα του ποιήματος. Πολύ ποιοτική και η αναγνωστική ανταπόκριση στο τέλος της απάντησης. Κειμενικοί δείκτες και στοιχεία συγκεκριμένου: Χρησιμοποιεί τα κειμενικά στοιχεία εύστοχα, για να στηρίξει την ερμηνεία. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί λίγο περισσότερο η απάντηση με κειμενικές αναφορές/ παραπομπές. Οργάνωση και γλωσσική έκφραση του ερμηνευτικού σχολίου: Ο λόγος είναι αρκετά καλός και οργανωμένος. Ποιοτική η γλωσσική έκφραση. Το ερμηνευτικό σχόλιο έχει την απαιτούμενη αλληλουχία και συνοχή. <p style="text-align: right;">Βαθμός: 13-14</p>

Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΙΟΥ

Σε ένα ερμηνευτικό σχόλιο αξιολογούνται τα εξής:

- Ο βαθμός κατανόησης και ερμηνείας του λογοτεχνικού κειμένου.
- Ο βαθμός κατανόησης των ιδεών και του συναισθηματικού κλίματος του κειμένου.
- Ο βαθμός υποστήριξης της απάντησης με αναφορές-παραπομπές στο κείμενο.
- Ο βαθμός κατανόησης των επιλογών του λογοτέχνη (κειμενικοί δείκτες, συγκεκριμέ-

νο) σχετικά με την οργάνωση και τη δομή του κειμένου (π.χ. γλώσσα, τεχνική, ύφος, εκφραστικά σχήματα κτλ.), με παραδείγματα από το κείμενο.

- Η οργάνωση και η γλωσσική έκφραση του ερμηνευτικού σχολίου (η αλληλουχία και η συνοχή του ερμηνευτικού σχολίου, τυχόν γραμματικοσυντακτικά λάθη, το κατάλληλο λεξιλόγιο-ορολογία).

Από 13-15 (άριστα) βαθμολογούνται τα μαθητικά κείμενα που έχουν:

1. Πολύ καλό επίπεδο κατανόησης των ιδεών και του συναισθηματικού κλίματος του κειμένου.
2. Πολύ καλή τεκμηρίωση της απάντησης με αναφορές-παραπομπές στο κείμενο.
3. Πολύ καλή αναγνώριση των συγγραφικών επιλογών (κειμενικοί δείκτες, συγκείμενο).
4. Πλούσιες αναφορές παραδειγμάτων από το κείμενο και σε διαφορετικά πεδία των συγγραφικών επιλογών (σχετικά με τη γλώσσα, την τεχνική, το ύφος, τα εκφραστικά σχήματα κτλ.).
5. Πολύ καλή παρουσίαση της ερμηνευτικής εκδοχής με την απαραίτητη αλληλουχία και συνοχή.
6. Ακρίβεια στην αξιοποίηση γραμματικοσυντακτικών φαινομένων.
7. Πλούσιο λεξιλόγιο.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

**ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ**

Με την παράθεση των εργοβιογραφικών, των χαρακτηριστικών της γραφής των συγγραφέων, των κριτικών του έργου τους και της επιλεγμένης βιβλιογραφίας δίνεται ένα υποστηρικτικό υλικό που μπορεί να αξιοποιηθεί από τους/ τις εκπαιδευτικούς και τους μαθητές/ τις μαθήτριες, ώστε να προσεγγίσουν καλύτερα το λογοτεχνικό κείμενο και τον/ τη δημιουργό του.

Θεματική ενότητα: Κοινωνικά στερεότυπα

Θανάσης Βαλτινός
Φουραντάν

Εισαγωγικό σημείωμα

Το διήγημα ανήκει στη συλλογή Επείγουσα ανάγκη ελέου (2015). Η συλλογή αυτή αποτελείται από 21 διηγήματα, τα 17 από τα οποία είχαν δημοσιευτεί σε κάποιο έντυπο την τελευταία δεκαετία, με το παλαιότερο να έχει φιλοξενηθεί στο περιοδικό Το δέντρο το 2005, ενώ τα πιο πρόσφατα γράφτηκαν μέσα στο 2015 και δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά σε αυτήν τη συλλογή.

Ερώτηση: Τι συνέβη το βράδυ της Κυριακής 13ης Ιανουαρίου τρέχοντος έτους;

Απάντηση: Την τελευταία εβδομάδα είχα θυμώσει με την κόρη μου Σταυρούλα διότι ενώ ήταν έγκυος μου το απέκρυψε στην αρχή. Μετά μου το αποκάλυψε ότι πράγματι ήταν σε προχωρημένο μήνα, χωρίς να μου λέει με ποιόν. Στο χωριό είναι μεγάλο σκάνδαλο να γεννήσει μια ανύπαντρη κοπέλα, γι' αυτό και επειδή έχω άλλα τρία κορίτσια, και ένα γιό, εθόλωσε το μυαλό μου και την Κυριακή το βράδυ, γύρω στις 9 που το ράδιο έλεγε τις ειδήσεις, έβαλα στα παιδιά μου να φάνε. Αφού έβαλα στα άλλα, φακές στα πιάτα τους, έβαλα και στις Ρούλας. Προτού της το δώσω πήγα στο φούρνο που είναι στην αυλή, πήρα ένα μπουκαλάκι γυάλινο με μαύρο βούλωμα που είχε μέσα δηλητήριο φουραντάν και έριξα λίγο στο πιάτο της. Μετά το έβαλα μπροστά της που καθόταν με τα άλλα παιδιά και είδα ότι το έφαγε όλο.

Το δηλητήριο το είχε βάλει στο φούρνο η Ρούλα και μου το είχε δείξει. Το φέρνουν στην κοινότητα για την καταπολέμηση εντόμων στα χτήματα και παίρνει όποιος θέλει. Μετά από λίγο, που έφαγε, βγήκε έξω από το σπίτι και έκανε εμετό. Γύρισε και αφού κάθισε μισή ώρα είπε ότι την πόναγε η κοιλιά της και πήγε για ύπνο. Εγώ έπλυνα τα πιάτα και κοιμήθηκα μετά από αυτήν, δίπλα της. Την κοίταξα και είδα ότι κοιμόταν κανονικά.

Ερώτηση: Σε ποιο δωμάτιο κοιμηθήκατε και ποιος άλλος κοιμήθηκε εκεί;

Απάντηση: Στο σπίτι μας έχουμε το χειμωνιάτικο και τη σάλα και τους μήνες που κάνει κρύο κοιμόμαστε όλοι μαζί στο χειμωνιάτικο που έχει το τζάκι. Εγώ και στη σειρά τα παιδιά μου στρωματσάδα. Με το φώτσημα σκούνησα τη Ρούλα να σηκωθεί και να ανάψει τη φωτιά αλλά δεν κουνιόταν και ήταν παγωμένη. Τότε σηκώθηκα και κατάλαβα ότι είχε πεθάνει.

Ερώτηση: Ποιος υποπτεύεστε ότι ήταν ο αίτιος της εγκυμοσύνης της κόρης σας Σταυρούλας;

Απάντηση: Ο κουνιάδος μου Μιχάλης Ισαακίδης. Ο Μιχάλης ερχόταν στο σπίτι μας συχνά για να έχουν τα παιδιά έναν ίσκιο και με βοήθαγε και εμένα. Με βοήθαγε στις δουλειές, στο αμπέλι κλάδεμα, και άλλες.

Ερώτηση: Διανυκτέρευε στο σπίτι σας ο Μιχάλης Ισαακίδης;

Απάντηση: Καμιά φορά αλλά σπάνια, όταν νύχτωνε και ήταν κουρασμένος για να πάει στο Πλατάκι. (χωριό μόνιμης κατοικίας Μιχαήλ Ισαακίδη).

Ερώτηση: Όταν διανυκτέρευε στο σπίτι σας ο Μιχάλης Ισαακίδης πού κοιμόταν;

Απάντηση: Στο χειμωνιάτικο αλλά του έστρωνε ξεχωριστά, από τη δική μου μεριά.

Ερώτηση: Πώς και πότε νομίζετε ότι ο Μιχάλης Ισαακίδης εκμεταλλεύτηκε την κατάσταση και αποπλάνησε την κόρη σας;

Απάντηση: Ένα βράδυ στο τέλος του περασμένου Αυγούστου που πήγα στον Πύργο για δουλειά έμεινε στο σπίτι ο Μιχάλης και τότε το πείραξε το κορίτσι. Την άλλη μέρα που γύρισα το κατάλαβα.

Ερώτηση: Γιατί η κόρη σας δεν σας είπε τίποτα και πώς το καταλάβατε;

Απάντηση: Η κόρη μου ήταν νευρική και επιθετική εναντίον μου. Από καιρό δεν τα πηγαίναμε και πολύ καλά και συχνά με κατηγορούσε, όταν έμεινε στο σπίτι μας ο θείος της Μιχάλης. Όταν γύρισα από τον Πύργο την ρώτησα τι είχε και μου είπε ότι δεν είχε τίποτα. Μου είπε ευχαριστώ πολύ για το ενδιαφέρον σου. Και εγώ της έδωσα ένα σκαμπίλι που μου έβγαλε γλώσσα. Τότε μου είπε, εσύ δεν είσαι μπτέρα, και την πήραν τα κλάματα.

Ερώτηση: Μετά από αυτό το επεισόδιο ποια ήταν η συμπεριφορά της κόρης σας;

Απάντηση: Ήταν ευερέθιστη και λιγομίλητη. Φαινόταν μοναχή της. Του Αγίου Νικολάου ψιχάλιζε, γύρισε στο σπίτι βρεγμένη και είχε χώματα στο φουστάνι της. Την ρώτησα πού γύριζε. Ήταν απελπισμένη, πήγε να με αγκαλιάσει και εγώ την απώθησα. Ξεσυνερίστηκα το παιδί μου.

Ερώτηση: Ο Μιχάλης Ισαακίδης τι έκανε στο μεταξύ;

Απάντηση: Ο Μιχάλης αραιώσε. Δύο φορές τον Δεκέμβριο ήρθε στο χωριό αλλά δεν ήρθε στο σπίτι μας. Ο Μιχάλης ήρθε μας έβαλε φωτιά και μετά χάθηκε.

Ερώτηση: Έχετε να προσθέσετε άλλο τι;

Απάντηση: Γυρεύω συγνώμη από τον Θεό, τα παιδιά μου και τους ανθρώπους. Ότι έκανα το έκανα γιατί η Ρούλα με είχε φέρει σε απόγνωση. Εγώ 37 χρονών έμεινα χήρα και μεγάλωσα πέντε παιδιά, δουλεύοντας όλη την ημέρα και δεν ήθελα τα άλλα μου κορίτσια να πάρουν το δρόμο που πήρε η Ρούλα μας και μας ντρόπιασε όλους. Και τον μικρό μας γιο.

Θανάσης Βαλτινός, *Επίγουσα ανάγκη ελέου*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2015.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ & ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

- A. Να γράψετε σε 60-70 λέξεις την ιστορία που αφηγείται το παραπάνω διήγημα.
- B1. Πώς συνδέεται ο τίτλος του διηγήματος «Φουραντάν» με το περιεχόμενο του κειμένου;
- B2. α. Ποια είναι τα πρόσωπα που αναφέρονται στο διήγημα;
β. Ποιο από αυτά φαίνεται να είναι το δρων πρόσωπο; Να αναφέρετε δύο (2) στοιχεία του χαρακτήρα του, όπως αποτυπώνονται στο κείμενο, και να τα συνδέσετε με τα αίτια της πράξης του.
- B3. Στην πρώτη της απάντηση, η μητέρα ισχυρίζεται ότι δηλητηρίασε την κόρη της γιατί «εθόλωσε το μυαλό» της. Η συνέχεια του διηγήματος επιβεβαιώνει ή διαψεύδει αυτό τον ισχυρισμό; Να απαντήσετε σε μία (1) παράγραφο 50-60 λέξεων κάνοντας δύο (2) συγκεκριμένες κειμενικές αναφορές.
- B4. Η «τεχνοτροπία» που χρησιμοποιεί σε αυτό το διήγημα ο Βαλτινός είναι η «απομαγνητοφώνηση μιας μαρτυρίας-ανάκρισης». Τι πετυχαίνει με αυτή την τεχνική; Τι ύφος προσδίδει στην αφήγηση;

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ

- Γ. Ποιο κοινωνικό-ηθικό ζήτημα, κατά τη γνώμη σας, ανακινεί το διήγημα του Βαλτινού; Ποια είναι η δική σας θέση πάνω σε αυτό το θέμα; Το ερμηνευτικό σας σχόλιο να έχει έκταση 150-200 λέξεις.

Θανάσης Βαλτινός**Εργοβιογραφικά**

Ο Θανάσης Βαλτινός γεννήθηκε στο Καστρί Κυνουρίας, το 1932. Το 1950 ήρθε στην Αθήνα όπου ζει έως σήμερα. Σπούδασε κινηματογράφο. Μετά το 1974 έζησε κατά διαστήματα στο εξωτερικό: Αγγλία, Δυτικό Βερολίνο και ΗΠΑ, καλεσμένος από πανεπιστήμια ή άλλα πνευματικά ιδρύματα. Έχει μεταφράσει έργα του αρχαίου ελληνικού θεάτρου. Έχει γράψει σενάρια για τον κινηματογράφο.

Το 1984 τιμήθηκε με το βραβείο σεναρίου στο Φεστιβάλ των Καννών για την ταινία του Θ. Αγγελόπουλου *Ταξίδι στα Κύθηρα*. Το 1990 τιμήθηκε επίσης με το Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος για το βιβλίο *Στοιχεία για την Δεκαετία του '60*. Διετέλεσε μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών, της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων, καθώς και της Εταιρείας Συγγραφέων, της οποίας υπήρξε πρόεδρος επί σειρά ετών.

Το 2008 εκλέχτηκε τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, στην έδρα της Νέας Ελληνικής Πεζογραφίας και αργότερα (2016) διετέλεσε πρόεδρος της Ακαδημίας. Το 2012 τιμήθηκε με το Μεγάλο Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας για το σύνολο του έργου του.

Στα πιο σημαντικά βιβλία του συγκαταλέγονται:

- *Συναξάρι του Αντρέα Κορδοπάτη, Βιβλίο πρώτο: Αμερική, 1972*
- *Η Κάθοδος των εννιά, 1978*
- *Μπλε βαθύ σχεδόν μαύρο, 1985*
- *Ορθοκωστά, 1994*
- *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, Βιβλίο δεύτερο: Βαλκανικοί-'22, 2000*
- *Εθισμός στη νικοτίνη, Διηγήματα, 2003*
- *Επείγουσα ανάγκη ελέου, 2015*

Χαρακτηριστικά της γραφής του

- προσήλωση στη μαρτυρία και στο ντοκουμέντο
- ενδιαφέρον στις λεπτομέρειες και στις επιμέρους μικρο-αφηγήσεις του παθόντος και του αυτόπτη μάρτυρα
- δε σχολιάζει, δεν κατευθύνει έμμεσα τον αναγνώστη, δε μετέχει στα δρώμενα
- αστόλιστος, λαϊκός λόγος, σύντομες φράσεις
- μικροπερίοδη δομή των διαλόγων & των μονολόγων, που έχει άμεση σχέση με την κινηματογραφική ματιά

Κριτικές του έργου του

Το εναρκτήριο διήγημα της συλλογής *Επείγουσα ανάγκη ελέου* με τον τίτλο «Φουραντάν» είναι τυπικό μιας ορισμένης «τεχνοτροπίας» του Βαλτινού, αυτής που έχει χαρακτηριστεί ως στοχευμένη χρήση πραγματικών ή επινοημένων τεκμηρίων – στη συγκεκριμένη περίπτωση μιμείται την «απομαγνητοφώνηση». Το διήγημα έχει τη δομή ανάκρισης, μετά από τη δηλητηρίαση μιας κοπέλας από τη μητέρα της, λόγω αθέλητης εγκυμοσύνης. Ταράζει με τη γύμνια του, όσο και με την αλήθεια του, και μας τραβάει εκόντες-άκοντες στον κόσμο του βιβλίου.

Ανακτήθηκε από: <https://www.bookpress.gr/stiles/sintaktikon/baltinos-thanasis-estia-epeigousa-anagki-eleou>

Το διήγημα «Φουραντάν» (το Φουραντάν είναι ένα είδος φυτοφαρμάκου) βρίθεται πραγματικών ή επινοημένων τεκμηρίων, καθώς ξεδιπλώνεται μία παγερή και ανακριτικού τύπου αφήγηση γύρω από ένα χθαμαλό (= ασήμαντο) φονικό, ασήμαντο μεν μέσα στον βόρβορο (= βούρκο) της Ιστορίας, αλλά ικανό να λειτουργήσει ως το γεγονός που θα υποκινήσει την κλιμακούμενη ένταση της ανάγνωσης και τη

σταδιακή κορύφωσή της. Μια δυσάρεστη κατάσταση: η δηλητηρίαση της εγκυμονούσας ανύπαντρης κόρης από την ίδια της τη μητέρα για να μην ντροπιαστεί η οικογένεια και ατιμαστούν τα υπόλοιπα μέλη της. Μια Ελλάδα που αγκομαχεί να ξεπεράσει τις αγκυλώσεις και τις ντροπές του παρελθόντος. Ένα αξιακό σύστημα που χωλαίνει και απογυμνώνει τελικά από ανθρωπιά τους ίδιους τους ανθρώπους.

Ανακτήθηκε από: <http://users.uowm.gr/tkotopou/archives/VIII.42>.

Κάνοντας σοφή χρήση της δραματουργικής δύναμης της «μαρτυρίας», σχεδόν όλα τα κείμενά του έχουν τον χαρακτήρα μιας αθέλητης εξομολόγησης, που ρέει αβίαστα, βγαίνει θα έλεγε κανείς μέσα από τον τόπο, δεν είναι προϊόν της διάνοησης αλλά της ίδια της γης. Τα πράγματα μιλιούνται από μόνα τους, κι οι άνθρωποι, συχνά απλοί, τραγικοί ήρωες εξ ανάγκης, στις περισσότερες περιπτώσεις, γίνονται φορείς αυτού του λόγου και όχι υποκείμενα. Μέσα από αυτούς μιλάει η Ιστορία, δε λένε απλώς τις ιστορίες τους. [...]

Ανακτήθηκε από: <https://www.bookpress.gr/kritikes/elliniki-pezograpfia/baltinos-thanasis-estia-epeigousa-anagki-eleou>

Επιλογή βιβλιογραφίας

1. Κούρτοβικ, Δ., *Έλληνες μεταπολεμικοί συγγραφείς*, Πατάκης, 1995.
2. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Πατάκης, 2007.
3. Μπαλάσκας, Κ. *Ξενάγηση στη νεοελληνική πεζογραφία*, Μεταίχμιο, 2004.

Θεματική ενότητα: Κοινωνικά στερεότυπα

Κική Δημουλά

Σημείο Αναγνωρίσεως

Άγαλμα γυναίκας με δεμένα χέρια

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα ανήκει στην ποιητική συλλογή *Το λίγο του κόσμου* (1971). Το άγαλμα του γλύπτη Κ. Σεφερλή, που αποτελεί την αφορμή της ποιητικής δημιουργίας, βρίσκεται στην πλατεία Τσοτίτσα στην Αθήνα και απεικονίζει τη Β. Ήπειρο ως γυναίκα αλυσοδεμένη, παραπέμποντας στα μαρτύρια που έχουν υποστεί οι κάτοικοί της. Για την ποιήτρια όμως αποτελεί μόνο το εξωτερικό ερέθισμα στο οποίο, προσπερνώντας τον ιστορικό-εθνικό-πατριωτικό του συμβολισμό, δίνει κοινωνικές προεκτάσεις, που εκφράζουν την κυρίαρχη ιδεολογία αναφορικά με τη θέση της γυναίκας.

“Όλοι σέ λένε κατευθείαν άγαλμα,
 εγώ σέ προσφωνώ γυναίκα κατευθείαν.

Στολίζεις κάποιο πάρκο.

Άπό μακριά έξαπαταῶς.

5 Θαρρεῖ κανεῖς πῶς ἔχεις ἑλαφρά ἀνακαθήσει
 νά θυμηθεῖς ἕνα ὥραῖο ὄνειρο πού εἶδες,
 πῶς παίρνεις φόρα νά τό ζήσεις.

Άπό κοντά ξεκαθαρίζει τό ὄνειρο:
 δεμένα εἶναι πισθάγκωνα τά χέρια σου

10 μ' ἕνα σκοινί μαρμάρينو
 κι ἡ στάση σου εἶναι ἡ θέλησή σου
 κάτι νά σέ βοηθήσει νά ξεφύγεις
 τήν ἀγωνία τοῦ αἰχμάλωτου.

Ἔτσι σέ παραγγείλανε στό γλύπτη:

15 αἰχμάλωτη.

Δέν μπορεῖς

οὔτε μιά βροχή νά ζυγίσεις στό χέρι σου,

οὔτε μιά ἑλαφριά μαργαρίτα.

Δεμένα εἶναι τά χέρια σου.

20 Καί δέν εἶν' τό μάρμαρο μόνο ὁ Ἄργος.¹

Ἄν κάτι πήγαινε ν' ἀλλάξει

25 στήν πορεία τῶν μαρμάρων,
 ἄν ἄρχιζαν τ' ἀγάλματα ἀγῶνες
 γιά ἐλευθερίες καί ἰσότητες,
 ὅπως οἱ δοῦλοι,
 οἱ νεκροί
 καί τό αἶσθημά μας,
 ἐσύ θά πορευόσουν
 μέσ στήν κοσμογονία τῶν μαρμάρων
 30 μέ δεμένα πάλι τά χέρια, αἰχμάλωτη.

"Ὅλοι σέ λένε κατευθείαν ἄγαλμα,
 ἐγώ σέ λέω γυναίκα ἀμέσως.
 "Ὅχι γιατί γυναίκα σέ παρέδωσε
 35 στό μάρμαρο ὁ γλύπτης
 κι ὑπόσχονται οἱ γοφοί σου
 εὐγονία² ἀγαλμάτων,
 καλή σοδειά ἀκινησίας.
 Γιά τά δεμένα χέρια σου, πού ἔχεις
 ὅσους πολλούς αἰῶνες σέ γνωρίζω,
 40 σέ λέω γυναίκα.

Σέ λέω γυναίκα
 γιατί εἶσ' αἰχμάλωτη.

Κική Δημουλά, *Τό λίγο τοῦ κόσμου*, Στιγμή, 1997.

Λεξιλόγιο

1. Ἄργος: ὁ πανόπτης Ἄργος, τὸ μυθικὸ τέρας με τὰ εκατὸ μάτια, στὸν ὁποῖο ἡ Ἥρα εἶχε αναθέσει νὰ κρατᾷ αἰχμάλωτη (δεμένη σε ἓνα δέντρο) τὴ μυθικὴ Ἰώ. Αἰξίζει νὰ σημειωθεῖ πὼς ἡ Ἰώ εἶναι τὸ μυθικὸ σύμβολο τῆς κατατρεγμένης γυναίκας.
2. εὐγονία: ἡ ἀπόκτηση πολλῶν γόνων (παιδιῶν).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ & ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

- A.** Αξιοποιώντας και τον τίτλο του ποιήματος να αποδώσετε συνοπτικά σε 60-70 λέξεις το περιεχόμενό του.
- B1.** Το ποίημα στους δύο πρώτους στίχους του περιλαμβάνει μια αντίθεση η οποία ολοκληρώνεται/ αποσαφηνίζεται στους στ. 4-13. Να την παρουσιάσετε σε μία (1) παράγραφο 50-60 λέξεων.
- B2.** Ένα από τα χαρακτηριστικά της ποίησης της Κ. Δημουλά είναι η γλωσσική της

τόλμη, η ευρηματική λεξιπλασία. Να επιβεβαιώσετε το χαρακτηριστικό αυτό με δύο (2) παραδείγματα από το ποίημα.

- B3.** Να εντοπίσετε και να παρουσιάσετε δύο (2) σημεία όπου το ποιητικό υποκείμενο εκφράζει την ειρωνική του διάθεση.
- B4.** Να εντοπίσετε και να παρουσιάσετε μία (1) λυρική και μία (1) ρεαλιστική εικόνα από το ποίημα που μελετάμε.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ

Γ. Να σχολιάσετε εκείνο το θέμα, από όσα θέτει το κείμενο, που κρίνετε πιο σημαντικό. Να οργανώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο σε 150-200 λέξεις τεκμηριώνοντας τη θέση σας.

Υποστηρικτικό υλικό για τα εργοβιογραφικά της Κ. Δημουλά & τα χαρακτηριστικά της γραφής της, βλέπε στη σελ. 189-190.

Κριτικές του έργου της

Η Δημουλά εστιάζει συνήθως την προσοχή της σε «αντικειμενικά ασήμαντα» αντικείμενα και γεγονότα, από τα οποία αφορμάται και τα μετασχηματίζει σε σύμβολα της ζωής και της μοίρας. Το ίδιο κάνει κι εδώ: ένα άγαλμα που παριστάνει μια γυναικεία μορφή με δεμένα χέρια και μετασχηματίζεται από την ποιητική ματιά της Δημουλά σε τραγικό σύμβολο της γυναικείας μοίρας.

Με άλλα λόγια, ένα από τα πολλά γλυπτά που κοσμούν αστικούς χώρους γίνεται για την ποιήτρια μια εμπειρία περίπου συγκλονιστική, εμπνέει ένα ποίημα γεμάτο πικρία για τη γυναικεία μοίρα ανά τους αιώνες. Όπως άλλωστε το συνηθίζει η ποιήτρια αναδεικνύει το σκηνικό ενός αστικού χώρου: ένα άγαλμα που κοσμεί ένα πάρκο, ένας χώρος εντελώς ρεαλιστικός, που αποτελεί μια ποιητική αφετηρία προς το εσωτερικό, προς το φανταστικό, προς το φιλοσοφικό.

Ανακτήθηκε από: <http://tonivlio.net> > κική-δημουλά-σημείο-άναγνωρίσεως/.

Είναι αλήθεια πως η Δημουλά απομυθοποιεί τα αγάλματα και τα φέρνει στα μέτρα της καθημερινότητας. Τα περιγράφει πρώτα-πρώτα με τρόπο ανατρεπτικό της φωτογραφικής τους στατικότητα και κατόπιν τους αποδίδει αισθήματα και διαθέσεις. Ειδικά στο συγκεκριμένο ποίημα προσδίδει στο άγαλμα έναν ιστορικό συμβολισμό όπως αυτός της γυναικείας καταπίεσης [...] Η Κική Δημουλά είναι από τις λίγες ποιήτριες οι οποίες φέρνουν στο ποίημα ζητήματα της καθημερινότητας, που συνδέονται με τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία. Ειδικά στο *Σημείο Αναγνωρίσεως* αντιμετωπίζεται στο σύνολό του το γυναικείο πρόβλημα.

Θ. Μαρκόπουλος, *Ο ποιητής και το ποίημα*, εκδ. Σοκόλη, 2010.

Τα αγάλματα κατέχουν αδιαμφισβήτητα σημαντική θέση στην ποίηση της Κ. Δημουλά, γιατί είναι ίσως από τα πιο κυρίαρχα και πολυσήμαντα σύμβολα στα οποία καταφεύγει: αγάλματα κάθε τύπου και διαστάσεων, από διάφορα υλικά, οποιασδήποτε τεχνοτροπίας και εποχής. Είναι αγάλματα που η ποιήτρια μπορεί να έχει συναντήσει οπουδήποτε, σε πάρκα και πλατείες της πόλης, σε αρχαιολογικούς χώρους, σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, σε μουσεία, σε κήπους. Η ποιήτρια όμως δεν τα αντιμετωπίζει ως αγάλματα με την αρχαία ελληνική έννοια, δηλαδή ως έργα τέχνης πολύτιμα που η θέα τους γεννά χαρά, αγάλλει και ευφραίνει τον θεατή, αλλά ως αφορμές προβληματισμού ή νοσταλγίας, ως σύμβολα ρόλων, ως φορείς ψυχολογικής φόρτισης ή ακόμα και ως ανθρώπους που σκέφτονται, εκφράζονται και αντιδρούν εμφορούμενοι από συναισθήματα. Τέλος, πολύ συχνά, μοιάζουν με θύματα που δέχονται αναντίρρητα –σχεδόν μοιρολατρικά– αυτό που το κοινό, οι καλλιτέχνες και η ζωή έχουν ήδη προαποφασίσει γι' αυτά. [...]

Ένα άλλο άγαλμα γυναίκας, αυτό με τα δεμένα χέρια που στολίζει και πάλι κάποιο πάρκο, αντιμετωπίζεται από το ποιητικό υποκείμενο ως το σύμβολο της κάθε είδους καταπίεσης και αιχμαλωσίας που έχουν υποστεί και εξακολουθούν να υφίστανται οι γυναίκες στην πορεία των αιώνων, της αιχμαλωσίας που τις έχει κάνει αδύναμες και άβουλες, να μην μπορούν «ούτε μια βροχή να ζυγίσουν στο χέρι τους, ούτε μια ελαφριά μαργαρίτα», γιατί τα χέρια τους είναι δεμένα και το μόνο που τους επιτρέπεται είναι να κυοφορούν, να γεννούν και να ανατρέφουν υγιή παιδιά, χωρίς καμιά ελπίδα να ξεφύγουν και να ζήσουν μια «αληθινή» ζωή. Γι' αυτό και η ποιήτρια δεν μπορεί να ονομάσει το άγαλμα «κατευθείαν άγαλμα», όπως όλοι, και το προσφωνεί «γυναίκα κατευθείαν».

Αγάθη Γεωργιάδου-Εριέττα Δεληγιάννη, *Διαβάζοντας Κική Δημουλά*,
Ελληνικά Γράμματα, 2001.

Επιλογή βιβλιογραφίας

1. Γεωργιάδου, Α., *Η ποιητική περιπέτεια*, Μεταίχμιο, 2005.
2. Γεωργιάδου, Α., Δεληγιάννη, Ε., *Διαβάζοντας Κική Δημουλά*, Ελληνικά Γράμματα, 2001.
3. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Πατάκης, 2007.
4. Μαρκόπουλος, Θ., *Ο ποιητής και το ποίημα*, εκδ. Σοκόλη 2010.
5. Παπαγεωργίου, Κ., *Κική Δημουλά χρονικογράφος του εφήμερου*, Κέδρος, 2013.
6. Π.Ε.Φ., περ. *Φιλολογική*, Αφιέρωμα στην Κική Δημουλά, τεύχ. 129, 2014.

Θεματική ενότητα: Κοινωνικά στερεότυπα

Γκαζμέντ Καπλάνι

Ήρθες απρόσκλητος (απόσπασμα)

Εισαγωγικό σημείωμα

Στο παρακάτω απόσπασμα από το αφήγημα –στοχαστικό μυθιστόρημα έχει χαρακτηριστεί– παρακολουθούμε μια παρέα Αλβανών μεταναστών που περνούν τα σύνορα παράνομα, αφήνοντας πίσω το ολοκληρωτικό καθεστώς της πατρίδας τους, και έρχονται στην Ελλάδα στις αρχές του '90 αναζητώντας μια καλύτερη τύχη. Βλέπουμε τη ζωή που βιώνουν, ως οικονομικοί μετανάστες πια, στη νέα τους πατρίδα. Ο ίδιος ο συγγραφέας έζησε αυτή την οδύσσεια στην ηλικία των 24 χρόνων.

Ήρθες απρόσκλητος... Λαθρομετανάστης. Είναι το παρατσούκλι σου. Είναι το όνομά σου. Είναι η ετικέτα σου. Γιατί ήρθες απρόσκλητος. Έτσι μετανάστευαν οι άνθρωποι πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, απρόσκλητοι, χωρίς βίζες. Αλλά αυτή είναι πια μια πολύ μακρινή εποχή και την έχουν ξεχάσει σχεδόν όλοι. Και εάν νομίζεις ότι υπενθυμίζοντάς το στους ντόπιους, θα τους κάνεις να σε λυπούνται ή να σε αποδέχονται, τότε είσαι βαθιά νυκτωμένος: δε θα είσαι απλώς λαθρομετανάστης, αλλά και θρασύς λαθρομετανάστης... Το ότι ήρθες απρόσκλητος σε κάνει να νιώθεις αμήχανος, να αισθάνεσαι μια βαριά ενοχή, από την οποία ίσως δεν απαλλαγείς ποτέ. Διότι, επιπλέον, σου το θυμίζουν κάθε στιγμή. Αυτό είναι το δικό σου προπατορικό αμάρτημα. Κάθε φορά που θα διεκδικείς κάτι θα σου το υπενθυμίζουν: «Ήρθες απρόσκλητος». Κάθε φορά που θα ζητάς να βγεις από την αφάνεια, θα σου το υπενθυμίζουν: «Ήρθες απρόσκλητος». Κάθε φορά που θα διαμαρτύρεσαι, θα σου το υπενθυμίζουν: «Ήρθες απρόσκλητος».

Εσύ θα λες: «Θέλω να γίνω νόμιμος... Είναι ανυπόφορο να τρέμω κάθε φορά που βλέπω μια αστυνομική κλούβα. Ποιος θα ήθελε να τρέμει σαν τρομαγμένο ποντίκι μόνο και μόνο επειδή δεν έχει ένα χαρτί στην τσέπη του; Ήρθα απρόσκλητος, αλλά δουλεύω όπως δουλεύουν όλοι, πληρώνω όπως πληρώνουν όλοι, και προπαντός το αφεντικό μου ή, για την ακρίβεια, τα αφεντικά μου με χρειάζονται. Ναι, το ξέρω ότι εσείς μου δίνετε ψωμί. Έχω να σας πω ότι εγώ σας δίνω πίσω παντεσπάνι. Εγώ εξαρτώ από σας την επιβίωσή μου, εσείς εξαρτάτε από μένα την ευημερία σας. Έτσι είναι η ζωή, δούναι και λαβείν. Έχω αρχίσει να φτιάχνω εδώ τη ζωή μου, έχω αρχίσει να συνθηθίζω αυτή την πόλη και αυτή η πόλη ίσως στο τέλος να με συνθηθίσει. Γιατί λοιπόν να είμαι λαθραίος, χειρότερα και από ένα αδέσποτο σκυλί;... Αλλά η πόλη δεν έχει αυτιά για την απολογία σου. Είναι κουφή. Και στις ειδήσεις ο δημοσιογράφος που εκφράζει το λαϊκό αίσθημα δε θέλει με τίποτα να απαλλαγείς από το παρατσούκλι σου, από το όνομά σου, από την ετικέτα σου: λαθρομετανάστης, λαθρόβιος, λαθραίος...

Γκαζμέντ Καπλάνι, *Μικρό ημερολόγιο συνόρων*, Επίκεντρο, 2018.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ & ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

- A.** Να παρουσιάσετε δύο (2) θέματα/ προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες, όπως αποτυπώνονται στο απόσπασμα που μελετάμε.
- B1.** Να συνδέσετε τον τίτλο του αποσπάσματος με το περιεχόμενο της πρώτης (1ης) παραγράφου.
- B2.** Να αποδώσετε το νόημα των ακόλουθων σχημάτων λόγου στη δεύτερη (2η) παράγραφο:
- της παρομοίωσης «σαν τρομαγμένο ποντίκι»
 - της μεταφοράς «παντεσπάνι»
 - της προσωποποίησης «Αλλά η πόλη δεν έχει αυτιά για την απολογία σου. Είναι κουφή».
- B3.** Στο απόσπασμα που μελετάμε: α) επαναλαμβάνονται κάποιες φράσεις και β) η δομή των προτάσεων είναι κατά βάση παρατακτική και μικροπερίοδη. Τι θέλει να πετύχει ο αφηγητής με τα παραπάνω;

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ

- Γ.** Να παρουσιάσετε τη συναισθηματική κατάσταση ενός μετανάστη, όπως αυτή εμφανίζεται στο απόσπασμα. Να στηρίξετε την απάντησή σας (150-200 λέξεις) σε δείκτες του κειμένου.

Γκαζμέντ Καπλάνι**Εργοβιογραφικά**

Ο Γκαζμέντ Καπλάνι γεννήθηκε το 1967 στην πόλη Λούσνια της Αλβανίας. Το 1991 πέρασε τα σύνορα με την Ελλάδα περπατώντας μαζί με ένα караβάνι ανθρώπων. Στην Ελλάδα έκανε όλες τις δουλειές που κάνει ο κάθε μετανάστης για να επιβιώσει: οικοδόμος, λαντζιέρης, περιπτεράς. Ταυτόχρονα, φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και είναι διδάκτορας Ιστορίας και Πολιτικής Επιστήμης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Από το 2001 είναι τακτικός αρθρογράφος της εφημερίδας *Τα Νέα*, όπου διατηρεί εβδομαδιαία στήλη. Τα βιβλία του έχουν μεταφραστεί, μέχρι τώρα, στα αγγλικά, τα πολωνικά, τα δανέζικα και τα γαλλικά. Δουλεύει πολύ και ταξιδεύει συχνά. Επί του παρόντος ζει στη Βοστώνη, έπειτα από υποτροφία που του απονεμήθηκε από το Radcliffe Institute for Advanced Study του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ.

Κριτικές του έργου του

Στο «Μικρό Ημερολόγιο Συνόρων» δε συμβαίνει τίποτα το ιδιαίτερο – και ταυτόχρονα συμβαίνουν τα πάντα. Ο πρωταγωνιστής αφηγείται την πρώτη επαφή με μια ξένη χώρα (την Ελλάδα) μιας παρέας Αλβανών μεταναστών που μετά την κατάρρευση του ολοκληρωτικού καθεστώτος του Ε. Χότζα περνούν με τα πόδια τα ελληνοαλβανικά σύνορα στις αρχές του '90. Είναι μια αφήγηση όπου το δράμα και η τραγωδία συνυπάρχουν με το μαύρο χιούμορ και τη λυτρωτική αυτοειρωνεία.

Μικρό ημερολόγιο συνόρων, www.biblionet.gr.

Το θέμα του βιβλίου, μιας μυθοπλασίας με πυκνές αυτοβιογραφικές αναφορές, είναι τα σύνορα κάθε λογής, εσωτερικά και εξωτερικά. Ο νεαρός Αλβανός της ιστορίας έχει πολλά σύνορα να διαβεί: εκείνα που όριζαν τη ζοφερή εσωτερική φυλακή, το ολοκληρωτικό καθεστώς, τις «απαγορευμένες ζώνες», περιοχές που εκτεινόταν σε απόσταση τριάντα-σαράντα χιλιομέτρων από τα σύνορα της Αλβανίας.

[...] Το βιβλίο είναι εξαιρετικά ζυγισμένο, χωρίς να εκτρέπεται σε μελοδραματισμούς. Ο αφηγητής αρνείται να θυματοποιηθεί, γνωρίζει πως ο αυτοοικτιρισμός θα τον βυθίσει βαθύτερα στην αυτοαναίρεση. Δε θέλει να δηλητηριαστεί από μνησικακία και επιθετικότητα απέναντι στην κοινωνία υποδοχής.

Κ. Σχινά, «Σύνορα και γέφυρες», εφ, Η Καθημερινή, 7/10/2018.

Αν το «Μικρό ημερολόγιο συνόρων» γράφεται από έναν «αυτόπτη μάρτυρα» είναι μάλλον δευτερεύον. Η αξία του βιβλίου απορρέει από την καθαυτό λογοτεχνική του ποιότητα, που επιτρέπει στη μαρτυρία να υπάρχει, πειστική και ελκυστική ταυτόχρονα, χωρίς να βαλτώνει στον μελοδραματισμό, την γκρίνια ή τον καταγγελτισμό. [...]

Στο βιβλίο του «κεφαλαιοποιεί» τα πάθη του («παράνομου» ή «νόμιμου») μετανάστη, το «σύνδρομο των συνόρων», τις στερήσεις, τα μικρά ή μεγάλα όνειρα, τον φόβο ως μόνιμο σύντροφο, τη βία (ατομική ή συλλογική, κρατική ή κοινωνική), την εκθρόνιση, τις παγίδες της γραφειοκρατίας, τις σποραδικές πλην τόσο ενθαρρυντικές εκδηλώσεις συμπάθειας και αλληλεγγύης. Εγγράφεται έτσι, με το κείμενό του, στη μακρότατη, πολύγλωσση λογοτεχνία της ξενιτιάς.

Π. Μπουκάλας, «Το ημερολόγιο συνόρων ενός μετανάστη», εφ, Η Καθημερινή, 26/9/2006.

Πολλές φορές ο συγγραφέας απευθύνεται στον Έλληνα αναγνώστη, θέτοντας ο ίδιος τις ενδεχόμενες ερωτήσεις που θα του υπέβαλλε και δίνοντας αμέσως πολύ σκληρές αλλά και βαθιές απαντήσεις. Οι καταγραφές αυτές είναι σαφές πως δεν είναι σύγχρονες των γεγονότων αλλά έχουν ακολουθήσει και είναι –ενδεχομένως–

φιλτραρισμένες, καθόλου όμως ωραιοποιημένες ή «φτιασιδωμένες». Αφορούν στο πέρασμα των συνόρων μιας παρέας Αλβανών στο διάστημα επτά ημερών.

Ελ. Χοντολίδου, περ. *Εντευκτήριο*, 2006, τεύχ. 74.

Επιλογή βιβλιογραφίας

Ελ. Χοντολίδου, περ. *Εντευκτήριο*, 2006, τεύχ. 74.

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ
ΠΕΖΩΝ & ΠΟΙΗΤΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Λογοτεχνία, όπως και κάθε μορφή τέχνης, έχει τη δική της πρακτική σημασιοδότησης. Παράγει σημασίες με τρόπο συμβολικό, οι οποίες δεν επιβάλλονται στον αναγνώστη. Χάρη στη συμβολική και υπαινικτική της γλώσσα, προσφέρει πρωτόγνωρες και ασυνήθιστες εμπειρίες. Βοηθά τον αναγνώστη να αντικρίσει όψεις του εαυτού του που μέχρι τώρα δεν είχε συλλάβει. Τον βοηθά να προσεγγίσει τον κόσμο γύρω του όπως δεν τον είχε συνειδητοποιήσει μέχρι τώρα. Προκαλεί συναισθήματα, εγείρει προβληματισμούς. Από το σημείο αυτό αρχίζει ο διάλογος του αναγνώστη μαζί της, η μυστική της.

Όμως, και τα λογοτεχνικά κείμενα διαλέγονται μεταξύ τους. Στην τέχνη δεν υπάρχει παρθενόγένεση. Κάθε κείμενο ξεδιπλώνει τον δικό του κόσμο, ο οποίος έρχεται να μοιραστεί την εμπειρία του με την εμπειρία ενός άλλου κειμένου. Εμπειρίες που είναι ανοικτές μεταξύ τους, επικοινωνούν, συνομιλούν, προσθέτουν, αφαιρούν, συμφωνούν ή συγκρούονται. Συγκροτούν, επομένως, νοητά δίκτυα τα οποία μοιάζουν με τα δίκτυα που διαμορφώνονται και στις ανθρώπινες κοινωνίες. Αυτό άλλωστε συνιστά την ομορφιά και τη μαγεία τους.

Σε αυτό το πλαίσιο τα **θεματικά δίκτυα** που ακολουθούν δίνουν την ευκαιρία στον συνάδελφο εκπαιδευτικό να συνομιλήσει και να επικοινωνήσει με τον μαθητή του. Είναι κείμενα που εγείρουν ερωτήματα και προβληματισμούς και που βοηθούν τον μαθητή, με τη γόνιμη και φωτισμένη καθοδήγηση του δασκάλου, να ανακαλύψει τον δικό του κόσμο και να παραγάγει τις δικές του τεκμηριωμένες ερμηνείες. Τα σύντομα **εισαγωγικά σημειώματα** που συνοδεύουν κάθε κείμενο λειτουργούν ως μια πρώτη γνωριμία με τον δημιουργό, ως οδηγοί ανάγνωσης που πυροδοτούν τον διάλογο και προετοιμάζουν τον μαθητή να κάνει το δικό του ταξίδι, τη δική του ανακάλυψη.

Θεματική ενότητα: Ο Μύθος στη Λογοτεχνία

1. Νίκος Γκάτσος, Ο εφιάλτης της Περσεφόνης

Ο Νίκος Γκάτσος έγραψε τους στίχους του τραγουδιού «Ο εφιάλτης της Περσεφόνης». Πρόκειται για κομμάτι από τον κύκλο τραγουδιών «Τα Παράλογα» σε μουσική Μάνου Χατζιδάκι, ο οποίος συστήνοντάς τα από το οπισθόφυλλο του τότε δίσκου 33 στροφών επισημαίνει: «Τα Παράλογα είναι ένας κύκλος λαϊκών τραγουδιών για σιωπηλή και κατ' ιδίαν ακρόαση. Το θέμα των τραγουδιών είναι η αθάνατη Ελλάδα σ' όλη την ένδοξη διαδρομή της και γι' αυτό απαιτείται απ' τους ακροατές προσήλωση...».

Εκεί που φύτρωνε φλησκούνι κι άγρια μέντα
κι έβγαζε η γη το πρώτο της κυκλάμινο
τώρα χωριάτες παζαρεύουν τα τσιμέντα
και τα πουλιά πέφτουν νεκρά στην υψικάμινο.

Εκεί που σμίγανε τα χέρια τους οι μύστες
ευλαβικά πριν μπουν στο τελεστήριο
τώρα πετάνε τ' αποτσιγάρα οι τουρίστες
και το καινούργιο παν να δουν διυλιστήριο.

Εκεί που η θάλασσα γινόταν ευλογία
κι ήταν ευχή του κάμπου τα βελάσματα
τώρα καμιόνια κουβαλάν στα ναυπηγεία
άδεια κορμιά σιδερικά παιδιά κι ελάσματα.

Κοιμήσου Περσεφόνη
στην αγκαλιά της γης
στου κόσμου το μπαλκόνι
ποτέ μην ξαναβγείς.

Νίκος Γκάτσος, Όλα τα τραγούδια, Πατάκης, 1999.

2. Γιάννης Βαρβέρης, Μία φορά κι έναν κακό καιρό

Η ποίηση του Γιάννη Βαρβέρη είναι ο αυστηρά προσωπικός του χώρος τον οποίο σταδιακά μεταμόρφωσε σε ένα σύμπαν συμβόλων και αλληγοριών. Το έργο του με μοχλό την ευφάνταστη έκφραση κατευθύνεται από το επιμέρους στο γενικό.

Μέσα γιορτάζαν τα Χριστούγεννα.
 Κι εγώ εκεί
 έξω
 με απούλητα τα σπέρτα μου
 να ξεπαγιάζω
 ώσπου περνάει ο λύκος
 του ανάβω το τσιγάρο του
 κι αυτός μεταμορφώνεται
 σε πριγκιπόπουλο
 να το γοβάκι σου, μου λέει
 πάμε να φύγουμε από δω
 βέβαια και δεν τον πίστεψα

μπερδεμένα παραμύθια
 απούλητα σπέρτα
 παγωνιά.

Γιάννης Βαρβέρης, Στα ξένα, Κέδρος, 2001.

3. Τσαρλς Σίμικ, *Επικών διαστάσεων κούρασή μου*

Ο Charles Simic είναι Αμερικανός ποιητής γεννημένος το 1938 στην πρώην Γιουγκοσλαβία (Βελιγράδι). Είναι ένας απ' τους σημαντικότερους και πιο δημοφιλείς εκπροσώπους της σύγχρονης αμερικανικής ποίησης. Στο συγκεκριμένο ποίημα παρουσιάζονται εικόνες σε περίοδο πολέμου και ειρήνης.

Μου αρέσει όταν
 Ο Αχιλλέας
 Σκοτώνεται
 Και ακόμη και ο φίλος του Πάτροκλος –
 Και εκείνος ο θερμοκέφαλος Έκτορας –
 Και ολόκληρη Ελλήνων και Τρώων
 Η Χρυσή Νεολαία
 Λίγο πολύ
 Με έμπειρο τρόπο σφαγιάζονται
 Όστε τελικά επικρατεί
 Ειρήνη και ψυχία
 (Έχοντας οι θεοί προσωρινά
 Σκάσει)
 Μπορεί να ακούσει κανείς
 Ένα πουλί να τραγουδά

Και μια κόρη να ρωτά τη μητέρα της
Αν μπορεί να πάει στο πηγάδι
Και βεβαίως μπορεί
Από εκείνο το υπέροχο μικρό μονοπάτι
Που περνά
Από τον ελαιώνα

Τσαρλς Σίμικ: «Κοσμολογία του Χάρου & άλλα ποιήματα»,
μετ. Γιώργος Χουλιάρης, Χάρτης 12 (12/2019):

Πηγή: [https://www.hartismag.gr/hartis-12/metafrash/
kosmologia-toy-xaroy-alla-poihmata-toy-tsarls-simik](https://www.hartismag.gr/hartis-12/metafrash/kosmologia-toy-xaroy-alla-poihmata-toy-tsarls-simik)

Θεματική ενότητα: Ποιήματα για την ποίηση/ ποιήματα ποιητικής

Εισαγωγικό σημείωμα

Ποιήματα για την ποίηση είναι η κατηγορία των ποιημάτων στα οποία ο ποιητής ανοίγει «διάλογο» με την ίδια την τέχνη του. Ο «διάλογος» αυτός φέρνει στο κέντρο του ενδιαφέροντος τόσο τον ποιητή ως υπεύθυνο δημιουργό όσο και την ποίησή του ως πράξη ευθύνης. Ο ποιητής αναδεικνύει το ποιητικό του χρέος, τον τρόπο με τον οποίο ανταποκρίνεται στο χρέος αυτό και το πώς αντιλαμβάνεται την τέχνη του. Επομένως, τα ποιήματα για την ποίηση είναι ποιήματα ποιητικής και αναφέρονται στην ίδια την ποίηση. Έχουν αυτοαναφορικότητα.

1. Γιάννης Ρίτσος, Ο ποιητής

Η γραφή της ποίησης δεν είναι ένα πάρεργο, είναι μια βαθύτατη, όχι μόνο προσωπική αλλά καθολική, αναγκαιότητα. Η λειτουργία της έχει μια εξαιρετικά μεγάλη κοινωνική σημασία και όπως έχουν πει μεγάλοι αισθητικοί «οι Ποιητές είναι οι οργανωτές του κοινωνικού συναισθήματος».

Όσο κι αν βρέχει το χέρι του μες στο σκοτάδι
Το χέρι του δεν μαυρίζει ποτέ. Το χέρι του
Είναι αδιάβροχο στη νύχτα. Όταν θα φύγει
(γιατί όλοι φεύγουμε μια μέρα) θαρρώ θα μείνει
Ένα γλυκύτατο χαμόγελο στον κόσμο ετούτον
Που αδιάκοπα θα λέει «ναι» και πάλι «ναι»
Σε όλες τις προαιώνιες διαψευσμένες ελπίδες.

Γιάννης Ρίτσος, «Τα αρνητικά της σιωπής» (1987),
Αργά, πολύ αργά μέσα στη νύχτα, Κέδρος, 1991.

2. Τίτος Πατρίκιος, Σε βρίσκει η ποίηση

Η ποιητική σύνθεση με τον τίτλο Σε βρίσκει η ποίηση απαρτίζεται από εννέα ενότητες και εντάσσεται στην κατηγορία των ποιημάτων ποιητικής. Η ποίηση, έστω και φευγαλέα, συναντά εν θερμώ τον ποιητή, όταν έρχεται αντιμέτωπος με τα μικρά ή τα μεγάλα, τα ιδιωτικά ή τα δημόσια γεγονότα του πολυκύμαντου βίου του.

I

Εκεί που αναρωτιέσαι για πράγματα που πρώτη φορά
αντικρίζεις
για πράγματα χιλιοειπωμένα που έχουν πια περάσει

για πράγματα που ξαφνιάζουν κι ας γίνονται κάθε μέρα
για πράγματα που έλεγες δεν θα συμβούν ποτέ
και τώρα συμβαίνουν μπρος στα μάτια σου
γι' άλλα που επαναλαμβάνονται μ' ελάχιστες παραλλαγές
για πράγματα που πουλιούνται μόλις πιάσουν
κατάλληλη τιμή
για πράγματα που σάπισαν με το πέρασμα του καιρού
ή που ήσαν σάπια απ' την αρχή και δεν το έβλεπες
εκεί που απορείς για πράγματα που μπόρεσες να κάνεις
για πράγματα σοβαρά ή ανόπτα που ρίσκαρες τη ζωή σου
για πράγματα σημαντικά που τα κατάλαβες αργότερα
για πράγματα που τα φοβήθηκες κι απέφυγες
ν' αναλάβεις
για πράγματα που τα προγραμμάτισες και δεν σου βγήκαν
γι' άλλα που τα σχεδίασαν άλλοι και βγήκαν διαφορετικά
για πράγματα που σου έτυχαν χωρίς να τα περιμένεις
για πράγματα που μόνο τα ονειρεύτηκες
και κάποτε, μία στις χίλιες, πραγματώθηκαν...

Εκεί απάνω σε βρίσκει η ποίηση.

Τίτος Πατρίκιος, *Σε βρίσκει η ποίηση*, Κίχλη, 2012.

3. Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου, *Η ποίηση δεν μας αλλάζει*

Η Ποίηση λειτουργεί τελικά ως φραγμός στην υποταγή του ποιητή και στην υποταγή των ανθρώπων στις ανάγκες της καθημερινότητας.

Η ποίηση δεν μας αλλάζει τη ζωή
το ίδιο σφίξιμο, ο κόμπος της βροχής
η καταχνιά της πόλης σα βραδιάζει

Δε σταματά τη σήψη που προχώρησε
δε θεραπεύει τα παλιά μας λάθη

Η ποίηση καθυστερεί τη μεταμόρφωση
κάνει πιο δύσκολη την καθημερινή μας πράξη

Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου, *Ο δύσκολος θάνατος*, Νεφέλη, 2007.

ΜΕΡΟΣ Ε΄

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ

Το **Μέρος Ε΄** παρουσιάζει, με αλφαβητική σειρά και με έγκυρο και συνοπτικό τρόπο, **λογοτεχνικούς όρους**, που είναι χρήσιμο να γνωρίζει ο/ η συνάδελφος εκπαιδευτικός και ο μαθητής/ η μαθήτρια. Λειτουργεί περισσότερο ως ένα **γλωσσάρι αναφοράς**, που ορίζει το θεωρητικό πλαίσιο του μαθήματος. Μπορεί να βοηθήσει:

- στην ποιοτική προσέγγιση και πρόσληψη ενός λογοτεχνικού κειμένου, πεζού ή ποιητικού,
- στην κατανόηση μιας ερώτησης και συνεπώς στην ορθή απάντησή της,
- στην οργάνωση της διδασκαλίας του/ της συναδέλφου εκπαιδευτικού, που θέλει να μιήσει τον μαθητή/ τη μαθήτρια σε ειδικότερα θέματα/ ζητήματα ενός λογοτεχνικού έργου.

Η συγγραφή του **Μέρους Ε΄** βασίστηκε στα εξής βιβλία:

1. *Ιστορία Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου, Αθανασόπουλος Ευ., Κοκκινάκη Ειρ., Μπίστα Πολ., ΙΤΥΕ-ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ 2012.
2. *Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας*, ανακτήθηκε από: http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/literature_history/search.html
3. *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β΄ Λυκείου*, Τεύχος Β΄, ΟΕΔΒ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
4. *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, Πατάκης, 2007.
5. *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, ΟΕΔΒ, Παρίσης, Ι. & Παρίσης, Ν., Αθήνα 1999.
6. *Λογοτεχνία, Φάκελος Υλικού-Δίκτυα κειμένων*, Γ΄ Γενικού Λυκείου, ΙΤΥΕ-ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, 2019.
7. Μπαλάσκας, Κ., *Ξενάγηση στη νεοελληνική πεζογραφία*, Μεταίχμιο, 2003.

Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων

1. Αλληγορία

Υπάρχουν πολλοί τρόποι να προσεγγίσουμε και να κατανοήσουμε την έννοια της αλληγορίας. Ένας πρώτος τρόπος είναι ο καθαρά ετυμολογικός. Σύμφωνα, λοιπόν, με την ετυμολογία της λέξης, η αλληγορία είναι ένας μεταφορικός εκφραστικός τρόπος, ο οποίος **κρύβει νοήματα διαφορετικά** από εκείνα που φανερώνουν οι χρησιμοποιούμενες συγκεκριμένες λέξεις. Στον χώρο της λογοτεχνίας, η αλληγορία είναι μια ιδιαίτερα συχνή συγγραφική τεχνική. Συγκεκριμένα, ο πεζογράφος ή ο ποιητής, για να προσδώσει στα νοήματά του μεγαλύτερη **υποβλητικότητα** και για να τα καταστήσει περισσότερο **αισθητά** και, επομένως, **ζωντανά**, καταφεύγει συχνά στην τεχνική και στους τρόπους της αλληγορίας.

2. Αναπαράσταση

Η λογοτεχνία (όπως και κάθε μορφή τέχνης) είναι σύμβαση. Εμείς ως δέκτες δεχόμαστε τη σύμβαση, διαβάζουμε ή βλέπουμε μία κατασκευή μέσα από τα μάτια του καλλιτέχνη. Αυτό το «σαν» είναι η αναπαράσταση στην τέχνη. Στη λογοτεχνία, το θέατρο και τον κινηματογράφο δεχόμαστε αυτό το «σαν».

Ο δημιουργός σε αυτή την αναπαράσταση επιλέγει το **είδος** της λογοτεχνίας που θα προτιμήσει (π.χ. ιστορικό μυθιστόρημα), τον **τίτλο** που θα δώσει, τη **δομή** του έργου, τα **στοιχεία** της πραγματικότητας που επιλέγει να περάσει στο έργο του (**συγκείμενο**), τα άλλα λογοτεχνικά ή καλλιτεχνικά έργα με τα οποία συνομιλεί ρητά ή άρητα (**διακειμενικότητα**), τους **χαρακτήρες** που θα σκιαγραφήσει και θα παρουσιάσει, το **ύφος** του κειμένου και κυρίως τα **ερωτήματα** που θέλει να προκαλέσει στους αναγνώστες ή θεατές, που δίνουν τις δικές τους απαντήσεις κάθε φορά (**αναγνωστική ανταπόκριση**). Όλα τα προηγούμενα συγκροτούν την έννοια της αναπαράστασης στη λογοτεχνία.

3. Αφήγημα

Ο όρος «αφήγημα» δε χρησιμοποιήθηκε ποτέ ευρέως, κυρίως επειδή η ακριβής σημασία του παραμένει ακόμη και σήμερα ασαφής και εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο διαφωνιών.

Σύμφωνα με μια πρώτη άποψη, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον όρο «αφήγημα» για να χαρακτηρίσουμε **κάθε πεζό λογοτεχνικό κείμενο που αφηγείται μια ιστορία**. Φυσικά, εφόσον δεχθούμε έναν τέτοιο ορισμό, τότε ο όρος «αφήγημα» αποκτά ένα περιεχόμενο πολύ γενικό και κατά κάποιο τρόπο υπερκαλύπτει εννοιολογικά ορι-

σμένους άλλους πολύ γνωστούς όρους, όπως το «μυθιστόρημα», το «διήγημα» ή τη «νουβέλα». Με άλλα λόγια, κάθε διήγημα, μυθιστόρημα κτλ. είναι πρώτα απ' όλα αφήγημα, πράγμα που φέρνει τον όρο αυτό να ταυτίζεται σχεδόν με τον όρο «πεζογραφία». Εξάλλου, τα τελευταία χρόνια έχει διατυπωθεί η άποψη ότι θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε τον όρο «αφήγημα» προκειμένου να δηλώσουμε το προϊόν, **δηλαδή το αποτέλεσμα της αφηγηματικής πράξης** (μέχρι στιγμής, για να δηλώσουμε τόσο την ίδια την πράξη της αφήγησης όσο και το αποτέλεσμά της, χρησιμοποιούμε τον όρο «αφήγηση»). Ωστόσο, κι αυτή η χρήση του όρου παρουσιάζει κάποια προβλήματα: για παράδειγμα, υιοθετώντας μια τέτοια λογική, θα πρέπει στη συνέχεια να δεχθούμε ως αφηγήματα ένα κόμικ, ένα κινηματογραφικό έργο, ένα αφηγηματικό ποίημα και πολλά ακόμα είδη, που χωρίς αμφιβολία συνιστούν προϊόντα αφηγηματικής πράξης (αφηγούνται δηλαδή μια ιστορία). Ίσως αυτός να είναι ο λόγος που ο όρος «αφήγημα» δε χρησιμοποιείται ευρέως ούτε με αυτή την έννοια.

4. Αφηγηματικοί τρόποι

Οι αφηγηματικοί τρόποι είναι **το πώς** της αφήγησης. Είναι ο τρόπος και η τεχνική που χρησιμοποιεί ο αφηγητής για να αφηγηθεί την ιστορία του. Στους αφηγηματικούς τρόπους μπορούμε να συμπεριλάβουμε:

- τη διήγηση, την αφήγηση γεγονότων, πράξεων κτλ.,
- την περιγραφή,
- την περιγραφική αφήγηση,
- το σχόλιο (π.χ. παρεμβολή σχολίων ή σκέψεων του αφηγητή),
- τον διάλογο (μίμηση),
- τον εσωτερικό μονόλογο,
- τη μείξη αυτών.

Συχνά, όμως, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί και άλλα μέσα-τεχνάσματα, όπως την εναλλαγή αφηγητών, τις συνεντεύξεις, παλιά χειρόγραφα και ημερολόγια, επιστολές κ.ά.

5. Αφηγηματικές τεχνικές

Οι αφηγηματικές τεχνικές είναι οι τεχνικές που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας για να δώσει τη μορφή της αφήγησης σε μια ιστορία. Στις αφηγηματικές τεχνικές μπορούμε να συμπεριλάβουμε:

- τους τύπους/ τα είδη των αφηγητών (ομοδιηγητικός, αυτοδιηγητικός, ετεροδιηγητικός,
- τις αναχρονίες (αναδρομές, προδρομές),
- *in medias res*,
- τη σχέση ιστορικού και αφηγηματικού χρόνου (επιτάχυνση, επιβράδυνση, θεατρική σκηνή),

- την εστίαση¹ (εσωτερική, εξωτερική, μηδενική), επαναληπτική² και θαμιστική³ αφήγηση,
- τον εγκιβωτισμό κ.ά.

1. Ο αφηγητής παρουσιάζει τα γεγονότα με συγκεκριμένη εστίαση κάθε φορά: όταν ο αφηγητής ξέρει περισσότερα από τα πρόσωπα-ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται **μηδενική** («παντογνώστης αφηγητής»)· όταν ο αφηγητής ξέρει όσα και ένα πρόσωπο-ήρωας της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται **εσωτερική**· όταν ο αφηγητής ξέρει λιγότερα από τα πρόσωπα-ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται **εξωτερική**.

2. Όταν ένα περιστατικό της ιστορίας ή και ολόκληρη η ιστορία (συνήθως μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες) αναφέρεται περισσότερες φορές στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται επαναληπτική αφήγηση.

3. Όταν ένα γεγονός που συνέβη πολλές φορές στην ιστορία αναφέρεται μια φορά στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται θαμιστική αφήγηση.

Καταγραφή λογοτεχνών με αλφαβητική σειρά

ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ	ΤΙΤΛΟΣ	ΘΕΜΑ	ΣΕΛΙΔΕΣ
Αγγελάκη-Ρουκ Κατερίνα	Ποιητικό Υστερόγραφο Υπευθυμίσεις του έρωτα	Η φθορά του χρόνου Ο έρωτας	202-205 304
Αλεξάνδρου Άρης	Το βιβλίο	Ανθρωπιά & πόλεμος	52-55
Αναγνωστάκης Μανόλης	1. Ποιήματα που μας διάβασε ο λοχίας Otto V... 2. Στο παιδί μου	Ανθρωπιά & πόλεμος Το παιδί	151-154 299
Ασλάνογλου Νίκος-Αλέξης	«Η ποίηση δεν μας αλλάζει»	Ποιήματα για την ποίηση	326
Βαγενάς Νάσος	1. Βιογραφία XVI 2. Ευτυχία	Όψεις της σύγχρονης εποχής Όψεις της σύγχρονης πραγματικότητας	57-58 320
Βαλτινός Θανάσης	1. Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη 2. Φουραντάν	Μετανάστες Κοινωνικά στερεότυπα	118-120 105-109
Βαρβέρης Γιάννης	1. Ο ενικός, χτυπήματα στην πλάτη 2. Μια φορά κι έναν κακό καιρό	Οι σχέσεις των δύο γενεών Ο Μύθος στη Λογοτεχνία	296-297 316-317
Βάρναλης Κώστας	Οι μοιραίοι	Η δυστυχία των απόκληρων της ζωής	26-28
Βενέζης Ηλίας	Το Νούμερο 31328	Μικρασιατικά	140-144
Βιζυηνός Γεώργιος	Το αμάρτημα της μητρός μου	Σχέση μάνας-παιδιού	237-242

Βουτυράς Δημοσθένης	Πόσο ήθελα...	Κοινωνικά ζητήματα	13-17
Γκανάς Μιχάλης	1. [Εσύ δεν θα πεθά- νεις...] 2. Προσωπικό 3. [Το ποίημα έρχεται από μακριά...]	Σχέση μάνας-παιδιού Έρωτας-Αγάπη Ποιήματα για την ποίηση	248-251 191-193 327-328
Γκάτσος Νίκος	Ο εφιάλτης της Περσεφόνης	Ο Μύθος στη Λογοτεχνία	316
Δημητρίου Σωτήρης	Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου	Μετανάστες	73-76
Δημουλά Κική	1. Ο Πληθυντικός Αριθ- μός 2. Σημείο Αναγνωρίσεως 3. Φωτογραφία 1948 4. Βρετανικό μουσείο (Ελγίνου μάρμαρα) 5. Σαν να διάλεξες	Έρωτας-Αγάπη / Μοναξιά Κοινωνικά στερεότυπα Η γυναίκα Η παράδοση / Η ταυτότητα του Έλληνα Οι στοχασμοί των ποιητών	87-90 110-114 302-303 313 329
Δούκας Στρατής	Ιστορία ενός αιχμαλώτου	Μικρασιατικά	128-133
Εγγονόπουλος Νίκος	Ποίηση 1948	Ο ρόλος της ποίησης – Η ευθύνη του ποιητή	170-173
Ελύτης Οδυσσέας	1. [Στα χτήματα βαδί- σαμε όλη μέρα...] 2. Γυμνός, Ιούλιο μήνα	Ο τόπος μας Οι στοχασμοί των ποιητών	230-236 330
Ευαγγέλου Ανέστης	1. Υπάρχουν άνθρωποι 2. Κάποτε πρέπει	Ανθρώπινοι χαρακτήρες Το σπίτι	288 307

Θεοτόκης Κωνσταντίνος	Η Τιμή και το Χρήμα	Κοινωνικά ζητήματα	43-45
Θεοχάρης Γιώργος	Ελεγεία για τα κορίτσια των κομμωτηρίων	Κοινωνικά ζητήματα	80-81
Ιωάννου Γιώργος	1. Παναγία η Ρευματοκρατόρισα	Προσφυγιά – παράδοση	17-22
	2. Στοῦ Κεμάλ τό σπίτι	Η παλιά ζωή – Τα νέα ήθη	212-218
	3. Εφήβων και μη, ο πόλεμος των κου- μπιών	Η μαθητική ζωή	70-73
Καβάφης Κ.Π.	1. Ένας γέρος	Η φθορά του χρόνου	24-25
	2. Μελαγχολία του Ιάσωνος Κλεάνδρου ποιητού εν Κομμαγηνή· 595 μ.Χ.	Η φθορά του χρόνου	194-197
	3. Όσο μπορείς	Η στάση του ανθρώπου απέναντι στις δυσκολίες της ζωής	256-257
	4. Μονοτονία	Υπαρξιακά θέματα	89-90
	5. Η συνοδεία του Διονύσου	Ανθρώπινοι χαρακτήρες	285
	6. Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης	Ανθρώπινοι χαρακτήρες	286
	7. Ο Δεκέμβρης του 1903	Ο Έρωτας	304
Καββαδίας Νίκος	1. Kuro Siwo	Ταξιδιωτική λογοτεχνία	270-274
	2. Mal du depart	Το ταξίδι της φυγής	323-324
Καζαντζάκης Νίκος	Αναφορά στον Γκρέκο (2 αποσπάσματα)	Ταξιδιωτική λογοτεχνία Η γυναίκα	258-263 300-301
Κακούρη Αθηνά	Πριμαρόλια	Μια πόλη στη Λογοτεχνία	45-49

Καπλάνι Γκαζμέντ	1. Δουλειά, δουλειά, δουλειά 2. Ήρθες απρόσκλητος	Μετανάστες Κοινωνικά στερεότυπα	122-123 114-117
Καραγάτσης Μ.	Ο κίτρινος φάκελλος (2 αποσπάσματα)	Κοινωνικά ζητήματα	29-33 & 76-78
Καρύδης Νίκος	Στοιχεία ταυτότητας	Η παράδοση/ η ταυτότητα του Έλληνα	315
Καρυωτάκης Κώστας	Ιδανικοί αυτόχειρες	Η στάση του ανθρώπου απέναντι στις δυσκολίες της ζωής	252-255
Κάσδαγλης Νίκος	Σοροκάδα	Άνθρωπος & φύση	82-84
Κατσαρός Μιχάλης	Όταν...	Το αγωνιστικό φρόνημα	159-162
Κιοσσές Σπύρος	Ο πατέρας του	Οικογενειακές σχέσεις	293
Κουγιάλης Θεοκλής	Διακοπή	Ανθρώπινες σχέσεις / Μοναξιά	290
Κουμανταρέας Μένης	1. Βιοτεχνία Υαλικών 2. Η φανέλα με το εννιά	Η παλιά ζωή – Τα νέα ήθη Ανθρώπινοι χαρακτήρες	206-211 287-288
Κρανάκη Μιμικά	Σελίδες από την ξενιτιά	Ταξιδιωτική λογοτεχνία	264-269
Λειβαδίτης Τάσος	1. Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος 2. Μη σημαδέψεις την καρδιά μου 3. Οχτώ άνθρωποι βαδίζουν πάνω στη γη	Το αγωνιστικό φρόνημα Ανθρωπιά & πόλεμος Πόλεμος	163-164 155-158 91-92

Μαρκόπουλος Γιώργος	1. Οι παλιοί εαυτοί μου 2. Ο πατέρας μου ήθελε να φτιάξει ένα σπίτι	Η φθορά του χρόνου Το σπίτι	198-201 306
Μάρκογλου Πρόδρομος	Επιστροφή	Οικογενειακές σχέσεις	296
Μαστοράκη Τζένη	1. Οι μεγάλοι 2. Η πόρτα	Τα βιώματα των ανθρώπων Ο ρόλος του ποιητή	96-97 327
Μόντης Κώστας	1. Νύχτες 2. Θέμα για διήγημα	Ανθρώπινες σχέσεις / Μοναξιά Οικογενειακές σχέσεις	291 295
Μουσελάς Κώστας	Εκείνος και... Εκείνος	Θέατρο	279-282
Μπρεχτ Μπέρτολτ	Ερωτήσεις ενός εργάτη που διαβάζει	Οι ανώνυμοι ήρωες	97-98
Μυριβήλης Στράτης	Ζάβαλη μάικω	Ανθρωπιά & πόλεμος	145-150
Νικηφόρου Τόλης	1. Ελλάδα 1979 2. Ένα παιδί 3. Γυναίκα	Αλλοτρίωση Το παιδί Γυναίκα	94-95 298 301-302
Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος	Η Φόνισσα	Κοινωνικά ζητήματα	36-39
Παπαδόπουλος Λευτέρης	Κάποτε θα 'ρθουν	Το παιδί	299
Πατίλης Γιάννης	Όνειρο φαντάρου σε διαμέρισμα στα Πατήσια	Όψεις της σύγχρονης πραγματικότητας	319
Πατρίκιος Τίτος	1. ΣΤΙΧΟΙ, 2 2. Σε βρίσκει η ποίηση	Ο ρόλος της ποίησης – Η ευθύνη του ποιητή Ποιήματα για την ποίηση	179-182 325-326

Παυλόπουλος Γιώργης	Της γύφτισσας	Ο έρωτας	305
Fernando Ant6nio Pessoa	Έχουμε 6λοι δύο ζωές	Οι στοχασμοί των ποιητών	330-331
Πορφύρης Τάσος	1. Το μαχαίρι	Ανθρώπινες σχέσεις / Μοναξιά	290-291
	2. Τα παλιά σπίτια στην επαρχία	Το σπίτι	306
	3. Ξενιτιά	Ξενιτιά	323
Pink Floyd	Χρόνος	Το πέρασμα του χρόνου	321
Ρίτσος Γιάννης	1. Αρχαίο θέατρο	Η Παράδοση	50-52
	2. Η Κυρά των Αμπε- λιών	Ο τόπος μας	223-227
	3. Σονάτα του σεληνό- φωτος	Η φθορά του χρόνου	21-23
	4. Προοπτική	Η παράδοση	313
	5. Ο ποιητής	Ποιήματα για την ποίηση	325
Σαμαράκης Αντώνης	1. Το ποτάμι 2. 1919 –	Ο πόλεμος Η προσφυγιά	84-87 322-323
Σαχτούρης Μίλτος	Τὰ δώρα	Ο ρ6λος της ποίησης – Η ευθύνη του ποιητή	174-178
Σεφέρης Γιώργος	1. Μυθιστόρημα Δ΄ Αργοναύτες	Μικρασιατικά	135-139
	2. Μυθιστόρημα Ι΄	Ο τόπος μας	228-229
Simic Charles	Επικών διαστάσεων κούρασή μου	Ο Μύθος στη Λογοτεχνία	317-318
Σιώτης Ντίνος	Τα πράγματα χειροτερεύουν	Όψεις της σύγχρονης πραγματικότητας	319-320
Σολωμός Διονύσιος	Ο Κρητικός	Έρωτας – Αγάπη	183-186

Σουρούνης Αντώνης	1. Ξενοφοβία 2. Το μονοπάτι στη θά- λασσα	Μετανάστες Η αντίθεση παλιού- νέου/ Η νοσταλγία του παλιού	124-127 308-310
Στεργιόπουλος Κώστας	Τα πράγματα	Η φθορά του χρόνου	55-57
Στεφανίδης Μάνος	Η εξώπορτα	Η αντίθεση παλιού- νέου/ Η νοσταλγία του παλιού	310-312
Ταχτοής Κώστας	1. Τα ρέστα 2. Το τρίτο στεφάνι	Σχέση μάνας-παιδιού Ιστορία & πολιτικά ήθη	243-247 33-36
Τριανταφύλλου Σώτη	1. Αύριο, μια άλλη χώρα 2. Το εργοστάσιο των μολυβιών	Η παλιά ζωή – Τα νέα ήθη Οικονομικές δραστηριότητες των αστών	219-222 39-42
Φακίνου Ευγενία	1. Έρωσ, Θέρος, Πόλε- μος 2. Το έβδομο ρούχο 3. Η μεγάλη πράσινη	Το αγωνιστικό φρόνημα Μικρασιατικά Οικογενειακές σχέσεις	165-169 78-80 293-295
Χριστιανόπουλος Ντίνος	Κατατρέχουν τη γραφικότητα	Η αντίθεση παλιού- νέου/ Η νοσταλγία του παλιού	308
Χριστοδούλου Δήμητρα	Για ένα παιδί που κοιμάται	Παιδιά – οικονομικοί μετανάστες	92-94
Χιόνης Αργύρης	1. Ένας λύκος αισθημα- τίας 2. Χέρια	Ανθρώπινοι χαρακτήρες Ανθρώπινες σχέσεις/ Μοναξιά	289 292
Ψαθάς Δημήτρης	Ζητείται ψεύτης	Θέατρο	275-278